

Cezary Obracht-Prondzyński

Noty wydawnicze

Acta Cassubiana 12, 398-434

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Cezary Obracht-Prondzyński

Noty wydawnicze

„Rocznik Gdański”, t. LXVII–LXVIII, za lata 2007–2008, Gdańsk 2009, wyd. Gdańskie Towarzystwo Naukowe, ss. 197

Niestety, zasłużone gdańskie pismo naukowe ciągle boryka się z problemem terminowości wydawania, a zmiana redakcji niewiele tu zmieniła. Podwójny numer za lata 2007–2008 przynosi pięć rozpraw, w tym Edmunda Kizika o ubiorach gdańskich mieszczek w okresie nowożytnym czy też ciekawy przyczynek Błażeja Śliwińskiego, dotyczący nazw jezior Zaspą i Brzeźno. W dziale źródłowym zamieszczono trzy materiały, w tym interesujący dla historyków dziejów najnowszych plan pacyfikacji Gdańska w świetle materiałów IPN. Obszerna jest część wspomnieniowa – znalazło się tu aż siedem wspomnień pośmiertnych, poświęconych m.in. prof. Romanowi Wapińskiemu, dr Zofii Kratochwil czy też prof. Edmundowi Cieślakowi. Warto też zwrócić uwagę na polemiczny artykuł Sylwii Bykowskiej dotyczący publikacji Leszka Olejnika o Polakach wpisanych na Niemiecką Listę Narodowościową.

***Günter Grass. Literatura – sztuka – polityka*, red. Marion Brandt, Marek Jaroszewski, Mirosław Ossowski, Gdańsk 2009, wyd. Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 329**

Interesujący tom zawierający materiały z międzynarodowej konferencji grassologicznej, która odbyła się w październiku 2007 roku. Zamieszczone tu artykuły uszeregowano w kilku częściach: Literatura (np. M. Ossowski, *Gdańsk-Wrzeszcz u Güntera Grassa w kontekście biograficznym* czy też Dieter Scholtz, *Przy obieraniu cebuli, czyli „Mam w pamięci...”*), Natura (np. Marek Jaroszewski i Ewa Kołaczowska, *Flora i fauna Kaszub w trylogii gdańskiej Güntera Grassa*), Inni autorzy, inne kraje (np. Sofia Varetska, *Recepcja Güntera Grassa na Ukrainie*), Sztuka (np. Andrzej Wirth, *Günter Grass jako plastyk. Rzeźby kameralne*) i wreszcie

Polityka i Historia (tu szczególnie ciekawy jest tekst M. Brandt, *Trudna przyjaźń. Günter Grass a opozycja w Polsce w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych*). Książkę uzupełniają zdjęcia z konferencji, pożyteczny indeks osobowy oraz informacje o autorach.

„Cywilizacja i Polityka. Zeszyty Naukowe”, Toruń 2009, nr 7, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 367

W kolejnym tomie pisma naukowego, tworzonego głównie siłami gdańskich politologów, można zwrócić uwagę na dwa teksty o tematyce kaszubsko-pomorskiej: Andrzeja Gąsiorowskiego, *Kaszubi w Wehrmachcie* oraz Marka Dziecielskiego: *Od Ericha v. Zelewskiego do Ericha von dem Bacha (na marginesie dyskusji o pochodzeniu generała SS i Policji)*.

Ireneusz Pieróg, Florian Stanisław Ceynowa. Życie i działalność, Toruń 2009, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 354

Książka pierwotnie była pracą doktorską autora, którą obronił na UMK w Toruniu. Składa się ona z dziewięciu rozdziałów, prezentujących życie i działalność Ceynowy w układzie chronologicznym. Najpierw autor omawia środowisko rodzinne i dzieciństwo na Kaszubach, następnie naukę w chojnickim gimnazjum, studia we Wrocławiu i Królewcu, kluczowy moment w jego życiu, czyli udział w wydarzeniach 1846 i 1848 roku, wreszcie dalsze koleje losu, czyli ukończenie studiów medycznych, praca w majątku Czapskich Bukowcu oraz funkcjonowanie jego własnej rodziny. Ostatni rozdział pod tytułem: *ambasador ideowy ludu kaszubskiego*, został poświęcony aktywności Ceynowy w sferze społecznej, kulturalnej, politycznej i naukowej. Całość uzupełniają liczne ilustracje, tablice genealogiczne, bibliografia i indeks osobowy.

„Kluka. Biuletyn Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Chojnicach”, opr. Kazimierz Ostrowski, Chojnice 2009, ss. 40

Bogate są dokonania wydawnicze chojnickiego oddziału ZK-P. Wydawał on także własny biuletyn pod tytułem „Bazuny” (w latach 1978–1987). W 2008 roku postanowiono do tej tradycji powrócić, ale tym razem oddziałowe pismo nosi tytuł „Kluka”. W jego drugim numerze znalazły się przede wszystkim materiały dotyczące Jana Karnowskiego (szkic biograficzny, kaszubski wiersz *Roczna* oraz wspomnienia o poecie z Czarnowa autorstwa Juliana Rydzkowskiego, Franciszka Pabicha i Aleksandra Wysockiego. Oprócz tego w tym numerze znalazły się interesujące dokumenty dotyczące chojnickiego środowiska zrzeszeniowego z lat pięćdziesiątych i siedemdziesiątych, w tym charakterystyka sporządzona przez

Służbę Bezpieczeństwa w 1959 r. (dokumenty komentarzem opatrzył K. Ostrowski). Zamieszczono tu ponadto fotograficzną kronikę działalności w 2009 roku, materiały z konkursu historycznego oraz szkice biograficzne o Maksymilianie Ichnowskim i Klemensie Szczepańskim.

„Rzeź Gdańska” z 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12-13 listopada 2008 roku, red. Błażej Śliwiński, Gdańsk 2009, wyd. Muzeum Historyczne Miasta Gdańska, ss. 214

W odniesieniu do średniowiecznych dziejów Gdańska trudno znaleźć wydarzenie, które by się mocno wpisało w świadomość historyczną mieszkańców Pomorza (może poza wizytą św. Wojciecha). Nie dziwi więc, że z okazji okrągłej rocznicy tego wydarzenia zorganizowano konferencję, podczas której raz jeszcze zmierzono się z problemem „rzezi”. Kilkanaście zamieszczonych tu tekstów porusza m.in. takie tematy, jak położenie miasta lubeckiego w Gdańsku, relacje między Hanzą a Gdańskiem na przełomie XIII i XIV wieku, stosunki z Brandenburgią czy też stosunek Władysława Łokietka do Pomorza. Najważniejszy jest jednak tekst redaktora tomu B. Śliwińskiego, który postanowił zrekonstruować rzeczywisty przebieg wydarzeń z 12/13 listopada 1308 roku oraz tych, które bezpośrednio po nich nastąpiły. Co ciekawe, znalazły się tu także teksty analizujące, jak też wydarzenia owe zapisały się w pamięci mieszkańców Gdańska, jak przedstawiali je kronikarze, czy też jak były one pokazywane w dziełach sztuki. Dla jeszcze pełniejszego obrazu zamieszczono w książce kilkanaście źródłowych dokumentów, które odnoszą się do tych wydarzeń.

Über Schulen, ihre Lehrer und Schüler im ehemaligen Kreis Bütow in Pommern, hrsg. von K.-D. Kreplin, Herdecke 2009, ss. 185

Opracowanie historyczne byłego mieszkańca powiatu bytowskiego, historyka-amatora Klause-Dietera Kreplina, na temat „szkół, nauczycieli i uczniów w dawnym powiecie bytowskim na Pomorzu”, składa się z trzech części. W pierwszej przedstawiono ogólne tło historyczne i dzieje szkolnictwa na Ziemi Bytowskiej od średniowiecza do XX wieku. Zamieszczono tu również sylwetki nauczycieli i wspomnienia uczniów. W części drugiej autor zamieścił dzieje poszczególnych szkół, osobno w mieście i osobno we wsiach. W części trzeciej znalazły się spisy nauczycieli i indeksy nazw geograficznych oraz bibliografia. Książka wzbogacona jest licznymi ilustracjami i mimo iż posiada wiele mankamentów typowych dla opracowań amatorskich, można w niej znaleźć sporo ciekawych, dotąd nieznanых informacji.

„Rydwan. Roczniki Muzealne Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim”, 2009, nr 1, ss. 264

Kolejny przykład pisma muzealnego. Z zamieszczonych tu ponad dwudziestu artykułów i przyczynków warto zwrócić uwagę na kilka, np. Viktora Ignacego Kozłowskiego o pomorskich emigrantach w Brazylii, na blok materiałów dotyczących II wojny światowej na Kociewiu (np. Ryszarda Szwocha tekst o eksterminacji mieszkańców Starogardu na początku wojny), czy też na ciekawy tekst Tadeusza Sadkowskiego, podejmujący kwestię możliwości utworzenia w Starogardzie muzeum na wolnym powietrzu. Znalazły się tu także trzy teksty dotyczące edukacji regionalnej. Szkoda jednak, że nie ma w piśmie działu recenzji, a część informacyjna jest tak skromna (nie ma przykładowo nic o działalności samego muzeum?).

Klaus-Dieter Kreplin, *Mühlen im ehemaligen Kreis Bütow in Pommern und Mühlenbesitzer nach dem Adreßbüchern (mit Ergänzungen). Eine Materialsammlung*, [b.m.w.] 2009, ss. 79

Jak głosi tytuł, to zbiór materiałów do dziejów młynów w byłym powiecie bytowskim, wraz z informacjami o ich właścicielach z ksiąg adresowych, z uzupełnieniami, które wydał Klaus-Dieter Kreplin. Autor, przedwojenny bytowanin, jest niestrudżonym badaczem przeszłości Ziemi Bytowskiej, mającym na swym koncie niejedną publikację na ten temat. Tym razem ze znanej sobie literatury i źródeł sporządził zbiór informacji o młynach i młynarzach na Ziemi Bytowskiej. Na wstępie przedstawił krótką charakterystykę cieków wodnych, następnie opisał młyny znajdujące się na terenie miasta Bytów, po czym przeszedł do omawiania młynów w poszczególnych wsiach powiatu. Zamieścił też podania o młynach i wspomnienia dawnych młynarzy lub członków ich rodzin. Broszurę wzbogacają reprodukcje zdjęć przedwojennych młynów oraz fragmenty map.

***Dzień Kaszubski w Szczecinie 16 maja 2009 AD*, opr. Alicja Łojko, Ryszard Stoltmann, Szczecin 2009, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Szczecinie, Oficyna Wydawnicza Archiwum Państwowego w Szczecinie „Dokument”, ss. 66**

Ta bogato ilustrowana publikacja zawiera materiały z pierwszego Dnia Kaszubskiego, zorganizowanego w Szczecinie w maju 2009 roku. Oprócz słowa wstępnego prezesa oddziału ZKP i współredaktora tomu R. Stoltmanna, znalazły się tu m.in. materiały dokumentujące uroczyste zebranie szczecińskiego oddziału ZKP, połączone z promocją książki Z. Szultki, zawierającej wizytację domen bytowskiej i lęborskiej w XVI wieku, zdjęcia z mszy św. odprawionej przez abpa Mariana Przykuckiego, opatrzone fragmentami jego homilii, czy też zdjęcia z otwarcia wystawy poświęconej Lechowi Bądkowskiemu oraz drugiej wystawy o dzia-

łałości ZKP. W końcu zamieszczono tu także tekst wystąpienia prof. J. Borzyszkowskiego pt. *O historii Kaszubów w dziejach Pomorza* (został on wygłoszony podczas Zamkowych Spotkań Historycznych).

***Trzebiatów – spotkania pomorskie 2008*, red. Janina Kochanowska, Pruszcz Gdański-Trzebiatów 2009, Wydawnictwo Jasne, ss. 287**

Książka zawiera materiały z kolejnego seminarium naukowego poświęconego miastu Trzebiatów oraz przeszłości i kulturze Pomorza. Organizatorem był Trzebiatowski Ośrodek Kultury, a seminarium odbyło się z okazji 450 rocznicy śmierci Jana Bugenhagena, jednej z najważniejszych postaci w dziejach Pomorza, głównego reformatora religijnego na tym terenie. W 24 zamieszczonych tu artykułach opisano m.in. stan zachowania i pozostałości po sztuce wikingów u ujścia Odry, religijność pomorską w XVI–XVIII wieku, dzieje wsi Chełm Gryficki do 1945 r., losy klasztorów żeńskich po reformacji, budownictwo folwarczne na Pomorzu na przykładzie powiatu gryfickiego itd. Przedstawiono też działalność i dokonania kilku organizacji i instytucji, m.in. Trzebiatowskiego Towarzystwa Kultury czy miejscowej biblioteki publicznej. Wszystkie teksty zostały opatrzone obszernymi streszczeniami po polsku (w przypadku tekstów niemieckojęzycznych) lub po niemiecku. Sporo tu też ciekawych ilustracji (także kolorowych), szkiców, planów etc.

***Nasze wspomnienia nie umierają. Relacje o wysiedleniu Niemców ze wsi Tuchomie w latach 1945–1947*, zebrala, oprac. i tłum. E. Szada-Borzyszkowska, wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009, ss. 224**

Kolejny zbiór wspomnień i relacji (jest ich w książce 39) świadków z tragicznych wydarzeń z roku 1945 i lat bezpośrednio po zakończeniu wojny. Autorka zebrała wspomnienia niemieckich mieszkańców wsi Tuchomie w powiecie bytowskim, spisywane od lat pięćdziesiątych XX wieku. Opublikował je na swojej stronie internetowej były mieszkaniec Tuchomia, obecnie zamieszkały w Szwajcarii, Karl H. Radde, a Elżbieta Szada-Borzyszkowska przetłumaczyła je na język polski. Niewątpliwym atutem książki jest fakt, iż autorka dołączyła do wspomnień niemieckich także relacje obecnych mieszkańców Tuchomia i okolic, zarówno Kaszubów, jak i przybyłych na te tereny Polaków, często byłych robotników przymusowych. Książkę wzbogacają dołączone mapki i reprodukcje zdjęć archiwalnych.

***Maria Dyczewska, Opowieści naszych starych*, Sierakowice 2009, wyd. Gmina Sierakowice, ss. 251**

Książka ukazuje się jako tom 2 Biblioteki „Wiadomości Sierakowickich”. Zawiera bowiem 22 relacje i wspomnienia, które wcześniej (w latach 1996–2006) były

prezentowane na łamach tego lokalnego pisma, a przygotowane zostały i zebrane przez Marię Dyczewską, autorkę całego opracowania, która opatrzyła ten zbiór także własnym wstępem. Należy podkreślić, że jest to bardzo interesujący zbiór kaszubskich opowieści, przedstawiających losy tej społeczności w całym XX wieku. W dodatku zostały one opatrzone licznymi, często unikatowymi, zdjęciami z rodzinnych archiwów. Nie tylko dla miłośników regionu, ale także dla badaczy społecznych oraz historyków to bardzo cenny dokument źródłowy i należałoby sobie życzyć, aby i w innych częściach Kaszub takie relacje zostały zebrane.

Błażej Śliwiński, *Początki Gdańska. Dzieje ziem nad zachodnim brzegiem Zatoki Gdańskiej w I połowie X wieku*, wyd. Muzeum Historyczne Miasta Gdańska (=Źródła i Monografie Muzeum Historycznego Miasta Gdańska, t. I), Gdańsk 2009, ss. 298

Otwierająca nową serię wydawniczą Muzeum Historycznego Miasta Gdańska praca znanego i cenionego gdańskiego mediewisty Błażeja Śliwińskiego jest ostatnim głosem w toczącej się w historiografii od wielu dziesięcioleci dyskusji na temat początków panowania Piastów nad Pomorzem Nadwiślańskim i roli Gdańska w jego dziejach. Można rzec, iż jest to praca rewolucyjna, gdyż obala dotychczasowe poglądy na temat „odwiecznej” stołeczności Gdańska w tej części Pomorza. Autor w przekonujący sposób dowiódł, iż Gdańsk w początkach swych dziejów był jedynie jednym z licznych grodów-strażnic terytorium plemiennego, którego centrum znajdowało się na Kępie Oksywskiej, zaś jego główny port znajdował się w pobliżu współczesnego Pucka.

Lech Bądkowski w wywiadach radiowych, zebrał i opracował Andrzej Busler, Gdynia 2009, wyd. Miejska Biblioteka Publiczna w Gdyni, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Gdyni, ss. 81

Książka była kolejnym wydawnictwem, które ukazało się w Roku Lecha Bądkowskiego, ogłoszonym w 2009 r. przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Oprócz wstępu oraz końcowego szkicu biograficznego autorstwa A. Buslera znalazły się tu cztery wywiady z L. Bądkowskim z lat 1972, 1975 oraz z 1980 r. (ten ostatni składa się z dwóch części – przeprowadziła go Alina Kietrys dla Muzeum Literatury w Warszawie). Atrakcyjność tej publikacji podnosi fakt, że została do niej dołączona płyta, na której umieszczono wszystkie te wywiady oraz ostatnie nagranie Lecha Bądkowskiego przed jego śmiercią. Dzięki temu można nie tylko poznać opinie i poglądy pisarza, ale także posłuchać jego głosu.

„Samorząd Pomorza. Zeszyt Problemowy”, 2009, nr 1: *Lech Bądkowski a samorządna Rzeczpospolita*, red. Brunon Synak, wyd. Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, ss. 127

Kolejny zeszyt samorządowego czasopisma zawiera materiały z sesji poświęconej Lechowi Bądkowskiemu i problematyce samorządowej. Sesja ta odbyła się na Uniwersytecie Gdańskim, a wziął w niej udział Premier Donald Tusk oraz liczne grono badaczy, samorządowców oraz działaczy regionalnych. Znalazły się tu, oprócz wstępu redaktora tomu, także głos Premiera D. Tuska oraz cztery referaty: J. Borzyszkowskiego: *Dziedzictwo myśli politycznej Lecha Bądkowskiego*, Bohdana Jałowickiego: *Tożsamość lokalna w świecie płynnej nowoczesności*, Marka S. Szczepańskiego, Anny Śliz, Małgorzaty Suchackiej: *Socjologiczny obraz samorządowca – rejestr cnót podstawowych* oraz C. Obracht-Prondzyńskiego: *Spółeczeństwo obywatelskie a samorządy w RP*. Całość uzupełniają głosy wypowiedziane w dyskusji, która odbyła się po referatach.

Kazimierz Małkowski, *Gdynia – nasze miasto. Kolibki, Orłowo, Redłowo, Mały Kack*, wyd. POLNORD – Wydawnictwo „Oskar”, Gdańsk 2009, ss. 152

Autor pracy, Kazimierz Małkowski, to m.in. trójmiejski przewodnik turystyczny, członek Towarzystwa Miłośników Gdyni i przede wszystkim autor i współautor kilku książek o swoim rodzinnym mieście, w tym niezastąpionego *Bedekera gdyńskiego*. Tomik *Gdynia – nasze miasto*, pierwszy z zapowiadanej serii na temat gdyńskich dzielnic, składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, minisłownika biograficznego, zatytułowanego *Wybitne osoby związane z Kolibkami, Orłowem, Redłowem i Małym Kackiem* oraz z bibliografii. Niewątpliwą zaletą pracy Małkowskiego są liczne, niepublikowane dotąd informacje o konkretnych mieszkańcach i ich rodzinach. Często są to tzw. zwykli obywatele, których losy, jakże ważne w swej masie w historii miasta, najczęściej są niedostrzegane w innych pracach. Ponadto Autor przytacza ciekawe i mało znane historie budynków, liczne anegdoty i legendy oraz wciąż zmieniającą się teraźniejszość. Wreszcie, opisuje, znany z opowiadań lub autopsji, przebieg nieistniejących szlaków i dróg. Wszystko stara się przekazać przystępnym i barwnym językiem. Zdecydowanie jest to praca popularna, a w trakcie lektury można niekiedy napotkać dyskusyjne lub błędne tezy, które nie są poparte miarodajnymi źródłami.

***Życie z pasją. Leksykon artystów związanych z Gminną Biblioteką Publiczną im. Aleksandra Labudy w Bolszewie*, red. Janina Borchmann, Bartłomieja Wią-zowatego, Bolszewo 2009, wyd. Urząd Gminy Wejherowo, Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo im. Aleksandra Labudy w Bolszewie, ss. 209**

Tytuł jest nieco mylący, bowiem to nie tylko leksykon biograficzny. Po pierwsze, zamieszczono tu kilkadziesiąt szkiców biograficznych artystów albo mieszkających na terenie gminy i powiatu wejherowskiego, albo też współpracujących z biblioteką (wystawy, występy, spotkania autorskie etc.). Ponadto zamieszczono tu kilkanaście szkiców informacyjnych o zespołach i instytucjach, które miały okazję zrealizować jakieś przedsięwzięcie kulturalne wspólnie z biblioteką. Ale oprócz tej pierwszej części znalazły się tu wybrane utwory literackie, także po kaszubsku, autorów przywołanych w rozdziale biograficznym oraz obszerne kalendarium wydarzeń kulturalnych, jakie miały miejsce w bibliotece w latach 2005–2009, opatrzone bardzo licznymi kolorowymi fotografiami, dokumentującymi te wydarzenia, pokazującymi poszczególne dzieła malarskie, fotografie wystawianych rzeźb itd. Jest to więc interesujący przyczynek umożliwiający zapoznanie się z funkcjonowaniem lokalnej instytucji kultury oraz zmuszający do refleksji nad nowymi zadaniami i formami aktywności bibliotek wiejskich.

Jarosław Ellwart, *Bory Tucholskie i ich mieszkańcy. Kultura duchowa i materialna Borowiaków*, Gdynia 2009, Wydawnictwo Region, ss. 48

Niewielka broszurka z zadaniem przedstawienia w pigułce informacji o Borach i Borowiakach (dlatego też użyty w niej podtytuł należy uznać za... nieco na wyrost). Autor w kilku częściach charakteryzuje Bory geograficznie i przyrodniczo, przedstawia kwestie historyczne, omawia gwarę (zamieszcza minisłowniczek), obrzędy i obyczaje, kulturę materialną oraz wybrane instytucje kultury. Całość jest bogato zilustrowana, co niewątpliwie uatrakcyjniła tę książeczkę.

Marek Dziecielski, *Aktywność społeczno-polityczna szlachty pogranicza łębskiego*, wyd. Wydawnictwo UG, Gdańsk 2009, ss. 863

Najnowsze opracowanie Marka Dziecielskiego o szlachcie łębskiej, które wzbudziło sporo kontrowersji w środowisku naukowym, niewątpliwie jest faktograficzną kopalnią wiedzy o tej warstwie społecznej od średniowiecza po współczesność. Praca powstała w oparciu o bogatą bibliografię, w tym liczne, niepublikowane dotąd materiały źródłowe z polskich, niemieckich i szwedzkich archiwów. Składa się z pięciu rozdziałów, w których autor omawia kolejno: kształtowanie się stosunków własnościowych, społecznych i etnicznych w przestrzeni Ziemi Łębskiej; aktywność intelektualną i kulturę religijną szlachty łębskiej; kulturę polityczną szlachty łębskiej w okresie zmian państwowo-administracyjnych;

kariery wojskowe szlachty lęborskiej oraz kulturę społeczno-polityczną junkierstwa lęborskiego. Książka zawiera 85 tabel, 48 rycin i 16 map.

„Acta Cassubiana”, t. 11, Gdańsk 2009, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 511

Jedenasty tom rocznika naukowego Instytutu Kaszubskiego został podzielony na sześć części. W pierwszej znalazło się aż 15 artykułów naukowych, w tym także w języku niemieckim (np. Jensa Stübena z Oldenburga o literaturze w Wolnym Mieście Gdańsku czy też Lutza Oberdörfera z Gryfii o powstaniu WMG) oraz w języku kaszubskim (Marka Cybulskiego o kaszubszczyźnie w Gdańsku oraz Eugeniusza Gołąbka o sporach wokół standardu literackiego kaszubszczyzny). Oprócz tego część pierwsza zawiera tu kilka tekstów językoznawczych, np. J. Tredera o frazeologii dialektalnej, czy też Zenona Licy o polskich adaptacjach nazwisk pomorskich genetycznie niemieckich. Warto też zwrócić uwagę na przeglądowy tekst J. Borzyszkowskiego poświęcony problematyce kaszubskiej na łamach „Rocznika Gdańskiego” od momentu jego powstania w 1927 roku. W części drugiej (*Pomorskie syntezy i refleksje uczonych*) zamieszczono artykuł Kazimierza Kozłowskiego: *Wokół procesów społecznych i losów jednostek na Pomorzu Zachodnim 1945–2009*. Wśród materiałów źródłowych znaleźć można dwa teksty dotyczące Lecha Bądkowskiego, w tym jego interesujące listy do Tadeusza Fiszbacha, sekretarza KW PZPR w Gdańsku. Ponadto w tomie tym są, jak zwykle, obszerny dział recenzji, kronika naukowa oraz kilka wspomnień w dziale *Pro memoria* (m.in. poświęcone członkowi honorowemu Instytutu Kaszubskiego prof. Elżbiecie Zawackiej). W tym numerze artykuły zostały opatrzone streszczeniami w języku niemieckim, a na końcu zamieszczono spis treści również w tymże języku.

Gerard i Grzegorz (Aubracht) Prondzińscy, *Dzieje rodu Aubracht Prondzińskich z Płotów Dużych pochodzących z Prądzony*, [Bytów] 2009, nakładem autorów, ss. 67

Książka, autorstwa dwóch genealogów amatorów (ojca i syna), przedstawia dzieje starej kaszubskiej rodziny Aubracht-Prądzińskich (-Prondzińskich) z Prądzony na Gochach oraz kilku rodzin spokrewnionych, jak Modrzejewskich, Wantoch-Rekowskich, Mrozek-Gliszczyńskich i innych. Początkowe ramy chronologiczne opracowania sięgają średniowiecza, lecz najciekawsze i najbardziej wiarygodne informacje dotyczą końca XIX i XX stulecia. Te ostatnie to niewątpliwa zasługa Gerarda Prondzińskiego, w młodości bacznego obserwatora i wiernego słuchacza rodzinnych opowieści, a obecnie niestrudzonego rodzinnego kronikarza. Wiele też postawionych przez autorów nie znajdzie uznania wśród zawodowych badaczy, ale niektóre wątki zawarte w książce stanowią cenny przyczynek do dziejów rodziny oraz wiosek Prądzona i Płotowo Duże.

„Rocznik Toruński”, t. 36, 2009, wyd. Towarzystwo Miłośników Torunia, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, ss. 436

W kolejnym tomie „Rocznika” wśród artykułów warto zwrócić uwagę m.in. na tekst Karoliny Zimnej-Kaweckiej, *Organizacja budownictwa w międzywojennym Toruniu* czy też Barbary Gawęckiej o dziejach pomnika pierwszego wojewody pomorskiego Stefana Łaszewskiego. Znalazł się tu również tekst J. Borzyszkowskiego, *Lech Bądkowski (1920–1984) – żołnierz, pisarz i obywatel – rzecznik Kaszubów i samorządnej Rzeczypospolitej*. Ponadto, jak w każdym numerze, można poczytać recenzje, sprawozdania i obszerną bibliografię bieżącą Torunia.

Mariola Pobidyńska, *Zemia rodnô Jana Trepczyka. Analiza literacko-ideowa*, Gdynia 2009, Wydawnictwo Region, ss. 30

Broszurka poświęcona pieśni J. Trepczyka, którą część środowisk kaszubskich postrzega jako hymn kaszubski, do czego zresztą autorka wprost nawiązuje, podając m.in. kto i w jakich okolicznościach jako takowy hymn ją wykonuje. Głównie koncentruje się na analizie literackiej, na przesłaniu ideowym pieśni w kontekście poglądów J. Trepczyka i zrzeszeńców. Zamieszcza także kilka tłumaczeń na język polski oraz podręczną bibliografię.

Bogusław Głodowski, *Sulęczyno. Z dziejów parafii i gminy, Złota Karczma 2009, Wydawnictwo ROST, ss. 256*

Po raz trzeci ks. B. Głodowski, znany kaszubski kapłan rodem z Sulęczyna, podchodzi do opisanie swojej rodzinnej parafii i wsi (wcześniejsze książki ukazały się w latach 1995 i 1998). Ta wersja jest najobszerniejsza – autor nie tylko wykorzystał nowe źródła i publikacje, ale przede wszystkim znacząco wzbogacił książkę mnóstwem zdjęć, szczególnie z ostatnich lat, przez co zyskuje ona po trosze charakter kroniki (w dwóch ostatnich częściach autor opisuje różnego rodzaju inicjatywy, wydarzenia, działalność różnorodnych lokalnych instytucji, nie pomijając swojego udziału w życiu lokalnej społeczności – i właśnie te wydarzenia są najlepiej udokumentowane zdjęciami). We wcześniejszych rozdziałach przedstawia historię wsi – od czasów prehistorycznych po współczesność, a osobny rozdział poświęca kwestiom religijnym, pisząc jednak nie tylko o parafiach funkcjonujących na tym terenie, ale wspominając także np. o ewangelikach, których już tu nie ma, ale kiedyś stanowili istotną część lokalnej społeczności.

Diecezja chełmińska w czasach komunizmu (1945–1990), t. II, red. Wojciech Polak, Waldemar Rozenkowski, Jan Sziling, Pelplin 2009, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 389

Z kilkunastu zamieszczonych tu artykułów i rozpraw warto zwrócić uwagę choćby na przyczynek do biografii biskupa chełmińskiego Józefa Kowalskiego autorstwa J. Szilinga, czy też dwa teksty poświęcone temu, jak Służba Bezpieczeństwa zajmowała się sanktuariami pomorskimi – w Sianowie (Kamil Błaszczyk) czy też w Piasecznie (W. Polak). Interesującym przyczynkiem do dziejów lokalnego kościoła jest także artykuł o karach finansowych stosowanych wobec pelplińskiego seminarium duchownego (Arkadiusz Cwołek).

Anna Sobiecka, Dzieje teatru w Słupsku 1945–2008. Zarys historyczno-dokumentacyjny, Słupsk 2009, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 281

Jak sam tytuł informuje, autorka podjęła się zadania przedstawienia życia teatralnego w Słupsku w całym okresie powojennym. W pierwszym rozdziale stara się dokonać systematycznego opisu losów instytucji teatralnych w środowisku, przyjmując kilka ważnych cezur czasowych, m.in. założenie czy też likwidację zawodowego teatru dramatycznego. W rozdziale II opisuje „teatry pierwszorzędne”, a więc te, które przede wszystkim tworzyły lokalne życie teatralne („Tęcza”, Słupski Teatr Dramatyczny, Teatr Rondo i Nowy Teatr). Opisuje nie tylko kto, gdzie i w jakich okolicznościach współtworzył te instytucje, ale podaje także w układzie chronologicznym im repertuar. W rozdziale III zaś w podobnym układzie przedstawia inne inicjatywy teatralne (np. teatr autorski Daniela Kalinowskiego czy Teatr Władcy Lalek). Podsumowuje książkę w szkicu końcowym pod wymownym tytułem: *Teatralna prowincja czynnikiem kulturotwórczym?* Oprócz tego zamieszcza tu bibliografię, streszczenie po angielsku, indeks nazwisk i ciekawy aneks ilustracyjny, gdzie są m.in. reprodukcje plakatów teatralnych.

Maria Ollick, Od adwentu do adwentu. Doroczne obrzędy i zwyczaje w Borach, Gdynia 2009, Wydawnictwo Region, ss. 104

Kolejna popularyzująca publikacja znanej borowiackiej animatorki kultury z Tucholi. Tym razem M. Ollick postanowiła przedstawić doroczną obrzędowość w Borach, ale nie odwołując się tylko do źródeł historycznych, lecz pokazując także, co z tych obrzędów pozostało, jak są one przestrzegane i pielęgnowane współcześnie. Dlatego też sporo tu ciekawie dobranych zdjęć, pokazujących właśnie współczesne oblicze tej lokalnej obrzędowości. Ale oprócz tego mnóstwo tu przywołanych powiedzeń i przysłów, cytatów z literatury pięknej i legend oraz podań, a w osobnych ramkach objaśnień głównych świąt i zwyczajów z nimi związanych. Na końcu ciekawa podręczna bibliografia, a na początku krótki szkic ogólnie prezentujący kulturę borowiacką.

Jerzi Tréder, *Spòdlłowô wiedzã ò kaszëbiznie*, Gdańsk 2009, Oficyna CZEC, ss. 64

Bardzo potrzebna i pożyteczna książeczka prezentująca w syntetyczny sposób wiedzę o kaszubszczyźnie, w dodatku zaprezentowana w języku kaszubskim! Autor przedstawia kolejno granice językowe dawniej i dziś, badania nad kaszubszczyzną, gramatyki kaszubskie, stosunek kaszubszczyzny i języka polskiego, jej wewnętrzne zróżnicowanie, początki i rozwój kaszubszczyzny literackiej oraz problemy związane z normalizacją i standaryzacją języka. Dodaje słowniczek z objaśnieniami niektórych terminów oraz podstawową bibliografię.

Leszek Molendowski, *Dzieje ojców Jezuitów i szkolnictwa jezuickiego w Gdyni*, Kraków 2009, Wydawnictwo Avalon, ss. 304

Książka młodego gdańskiego historyka, oparta na bogatej i różnorodnej bazie źródłowej, będąca pierwszym opracowaniem szkolnictwa jezuickiego w Gdyni, które może i powinno zainteresować nie tylko historyków oświaty czy też miłośników przeszłości miasta. Autor w pierwszym rozdziale omówił pokrótce dzieje Gdyni i w tym kontekście także losy miejscowego zgromadzenia jezuitów. Ponadto znalazł się tutaj obszerny fragment dotyczący dr. Teofila Zegarskiego i jego gimnazjum w Orłowie (ono właśnie zostało przejęte przez jezuitów i stało się punktem wyjściowym do rozwoju szkolnictwa zakonnego w Gdyni). W drugim rozdziale przedstawiono „rozwój i działalność placówki”, koncentrując się na analizie organizacyjno-instytucjonalnej, zaś w trzecim pokazano funkcjonowanie wspólnoty szkolnej przed i po II wojnie światowej. Sporo tu informacji o kadrze, uczniach, programach, a przede wszystkim o różnorodnych problemach (choćby politycznych, związanych z likwidacją szkoły i przejściem jej przez ZNP, a następnie próbach odtworzenia, które powiodły się w końcu, ale dopiero w 1994 roku). Oprócz bibliografii na końcu zamieszczono ciekawy aneks źródłowy.

***Związki Chojnic i Człuchowa na przestrzeni dziejów*, red. Wiktor Zybało, Człuchów 2009, wyd. Muzeum Regionalne w Człuchowie, Towarzystwo Miłośników Ziemi Człuchowskiej, ss. 97**

Niniejsza publikacja zawiera materiały z konferencji pod tym samym tytułem, jaka odbyła się w czerwcu 2008 rok w ramach obchodów 660-lecia Człuchowa. Zamieszczono tu siedem artykułów, a wśród nich: Maksymilian Grzegorz, *Lokacja Człuchowa (19.06.1348 r.)*, W. Zybało, *Ziemia człuchowsko-chojnicka w okresie drugiej wojny północnej (1655–1660)* czy też ciekawy przyczynek Mariana Frydy, *Nieznany raport z przebiegu wytyczania w dniach 16 i 17 lutego 1920 r. granicy polsko-niemieckiej na odcinku człuchowsko-chojnickim*. Oprócz tego są tu noty o autorach i kilka zdjęć z konferencji.

Andrzej Groth, *Małe miasta pomorskie w latach 1772–1806*, Słupsk 2009, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, ss. 160 + mapa

Praca ta kontynuuje wcześniejsze prace śp. prof. Stanisława Gierszewskiego nad dziejami małych miast pomorskich w okresie nowożytnym. Autor tej książki postanowił opisać 16 miast pomorskich w trudnym i przełomowym okresie między włączeniem Pomorza do Prus w wyniku I rozbioru Polski a wybuchem wojen napoleońskich. Wykorzystując bogatą i różnorodną bazę źródłową oraz obszerną literaturę, w kolejnych rozdziałach przedstawia władze miejskie, zabudowę, finanse miejskie, stosunki ludnościowe oraz gospodarkę. Po bibliografii i streszczeniu niemieckim zamieszcza także kilka interesujących aneksów, dotyczących mieszkańców kilku wybranych miast z różnych lat (m.in. Gniewu, Tucholi, Kościerzyny).

***Popularny słownik kociewski. Co o kulturze i przyrodzie regionu warto, a nawet trzeba wiedzieć*, red. Maria Pająkowska-Kensik, Gruczo-Świecie 2009, wyd. Towarzystwo Przyjaciół Dolnej Wisły, ss. 192 + mapa Kociewia**

Tytuł jest nieco mylący, bo słownik kociewski, choć jest ważną częścią książki, to jednak nie wypełnia jej nawet w połowie. Rzeczywiście, jest to raczej rodzaj regionalnego informatora, bo sporo tu tekstów, z których możemy się dowiedzieć, „co warto wiedzieć” o Kociewiu. Są tu bowiem teksty o przyrodzie Kociewia, o stanie badań nad gwarami kociewskimi, o badaczach kultury regionu, o edukacji regionalnej (na przykładzie szkoły w Przysiersku), ciekawa rozprawa o tym, „jak to ze strojem i haftem na Kociewiu było” oraz bibliografia prac o tymże regionie (w tym osobna bibliografia prac redaktorki tomu oraz jej tekst o badaniach regionalnych nad Kociewiem prowadzonych na bydgoskiej uczelni). Całość opatrzone wieloma interesującymi fotografiami, rycinami, szkicami...

***Bory Tucholskie. Region wielu kultur i narodowości*, red. Jacek Woźny, Włodzimierz Jastrzębski, Bydgoszcz-Tuchola 2009, wyd. Starostwo Powiatowe w Tucholi, ss. 125**

Badania nad wielokulturowością Pomorza stają się coraz modniejsze i obejmują także prace nad zróżnicowaniem etnicznym społeczności lokalnych. Książka niniejsza jest tego najlepszym przykładem. W dziewięciu szkicach przedstawiono m.in. pradzieje etniczne regionu w świetle polskich i niemieckich badań archeologicznych, zróżnicowanie narodowościowe Borów w okresie nowożytnym, współżycie polsko-niemiecko-żydowskie w warunkach zaborowych, czy też funkcjonowanie mniejszości na terenie powiatu tucholskiego w okresie międzywojennym. Warto też zwrócić uwagę na artykuł o tym, jak przejawia się dawna wielokulturowość tego regionu w zabytkach kultury materialnej (sporo tu ciekawych ilustracji dokumentujących właśnie to wielokulturowe dziedzictwo).

„Zeszyty Kulickie. Külzer Hefte”, 2009, nr 5, wyd. Fundacja Akademia Europejska Kulice-Külz, ss. 199

Piąty tom polsko-niemieckiego pisma, redagowanego przez Lisawetę von Zitzewitz, zawiera materiały z konferencji pt. *Rodzinne Pomorze – dawniej i dziś*, jaka odbyła się w 2006 roku w Kulicach. Wśród 11 zamieszczonych tu tekstów warto zwrócić uwagę np. na artykuły J. Borzyszkowskiego, *Kaszubi – pomost między przeszłością a teraźniejszością Pomorza*, Roswithy Wisniewski o obrazie stosunków prusko-kaszubskich w powieści *Die Kaschubenbraut (Oblubienica Kaszuba)* Heleny Blum-Gliewe czy Rafała Foltyna i Dawida Gonciarza o kulturze osadników z Wileńszczyzny na Pomorzu Środkowym. Każdy z tekstów został opatrzony streszczeniem po polsku lub niemiecku, a ponadto podano podstawowe informacje o autorach.

Małgorzata Głowacka-Grajper, *Mniejszościowe grupy etniczne w systemie szkolnictwa w Polsce. Przekaz kulturowy a więź etniczna*, Warszawa 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, ss. 312

Książka, którą powinni przestudiować wszyscy zajmujący się edukacją na Kaszubach. Autorka, opierając się na pogłębionych, jakościowych badaniach socjologicznych, opisała problemy edukacyjne Litwinów, Ukraińców, Romów i właśnie Kaszubów (rozdział 5: *Wymogi regionalności – język i kultura kaszubska w polskiej szkole*). Oprócz tego są tu dwa rozdziały wstępne zajmujące się problemami grup etnicznych we współczesnym państwie oraz stosunkiem tegoż państwa wobec różnic etnicznych. Istotny jest także rozdział ostatni, podsumowujący, kiedy to autorka stara się uogólnić wyniki swoich badań, pisząc np. o roli szkolnictwa w budowaniu więzi grupowej.

Maksymilian Grzegorz, *Słownik historyczno-geograficzny komturstwa gniewskiego i okręgu nowskiego wójtostwa tczewskiego w średniowieczu*, Gniew 2009, wyd. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Ks. Fabiana Wierchowskiego w Gniewie, ss. 147

Kolejny, po Chojnicach i Człuchowie, tom słownika historyczno-geograficznego opracowany przez prof. M. Grzegorza. Autor ma zamiar wydać takie słowniki dla wszystkich subregionów Pomorza Gdańskiego. Po wprowadzeniu i objaśnieniu skrótów dokumentacyjno-źródłowych przedstawiono mapę dawnego komturstwa i okręgu nowskiego na tle współczesnych podziałów administracyjnych. A następnie w układzie alfabetycznym (choć Gniew i Nowe podano jako pierwsze) podano wykaz miejscowości z obydwu części dawnego państwa krzyżackiego. Każdą miejscowość opisano wedle tego samego schematu w ośmiu punktach, obejmujących m.in. charakterystykę osady, jej przynależność administracyjną

i polityczną, granice oraz znajdujące się tu obiekty fizjograficzne i komunikacyjne, następnie własność osady, zaludnienie, prawo lokacyjne, informacje o kościele lub kaplicy, jeśli takowe były w danej wsi etc. Układ jest więc jednorodny, klarowny, a przez to ułatwia on wszelkie porównania, zestawienia, uogólnienia...

***Kodeks tczewski z Lubeki*, red. Jarosław Mykowski, Tczew 2009, wyd. Oficyna Pomorska Jarosław Mykowski, ss. 94**

Bardzo starannie opracowane wydanie unikatowych dokumentów średniowiecznych, będących w istocie „konstytucją” życia miejskiego jednego z najważniejszych ośrodków Pomorza. Są to trzy dokumenty: przywilej księcia Sambora II dla Tczewa z 1260 roku, zapis łaciński *Kodeksu Lubeckiego dla Tczewa*, odnaleziony w 2005 r. w *Statutach Łaskiego* wydrukowanych w 1506 roku oraz pismo mieszczan tczewskich z 6 lutego 1309 r. do Krzyżaków. W pracy zamieszczono faksymile tychże dokumentów (trudno tu przecenić walor estetyczny), ich tłumaczenia na język polski (autorstwa Romana Dziegielewskiego) oraz komentarze historyczne prof. Błażeja Śliwińskiego. Ponadto redaktor tomu opisał też historię związaną z odkryciem i recepcją tychże dokumentów. W sumie jest to bardzo ciekawy przykład połączenia sztuki edytorskiej i możliwości badawczych profesjonalnych historyków z pozytywnym efektem dla społeczności lokalnej.

***Dzieje wsi pomorskiej. VIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, red. Andrzej Chłudziński, Radosław Gaziński, Dygowo – Szczecin – Pruszcz Gdański 2009, wyd. Gminny Zespół Oświaty i Kultury, ss. 355 + 8nłb**

Tak jak w poprzednich tomach przynoszących pokłosia kolejnych pomorskich konferencji w Dygowie, tak i w tym teksty zostały zgrupowane w czterech działach: Źródłoznawstwo i historia, Literaturoznawstwo i etnografia, Językoznawstwo i wreszcie Krajoznawstwo i nauki przyrodnicze. Układ ten dość dobrze odzwierciedla interdyscyplinarny charakter konferencji oraz publikacji. Najwięcej, bo aż 12 tekstów zamieszczono w dziale historycznym, a wśród nich: Tomasz Rembalski, *Obraz drobnej szlachty kaszubskiej z okolic Bytowa w świetle akt sądowych (wybrane przykłady z XVII i XVIII wieku)* czy też Arkadiusz Rzepkowski, *Struktura społeczna ludności wiejskiej województwa pomorskiego w okresie II Rzeczypospolitej w świetle powszechnych spisów ludności*. Z pozostałych działów warto choćby zwrócić uwagę na teksty Jacka Wesołowskiego, *Pomorze w literaturze – zagadnienia teoretycznoliterackie*, Adeli Kuik-Kalinowskiej, *Ze Stolemowego rodu? Mężczyźni Kaszub. Literackie portrety i kreacje*, czy też Tomasza Siemińskiego, *Estetyzacja codzienności. Wokół ikonosfery wsi południowo-zachodnich Kaszub*.

Marek Andrzejewski, *Wolne Miasto Gdańsk (1920–1939). Leksykon biograficzny*, Gdańsk 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 146

Książka jest nieco rozwiniętą wersją wcześniejszej publikacji sprzed dziesięciu lat *Ludzie Wolnego Miasta Gdańska*. Oprócz wstępu zawiera przede wszystkim część biograficzną, w której zgromadzono ok. 400 haseł prezentujących osoby znaczące w różnych sferach życia WMG. Druga część to kalendarium wydarzeń w mieście, okolicy lub też z Gdańskiem związanych. A część trzecia to aneksy, w których są m.in. wykazy przedstawicieli najwyższych władz WMG, lista Komisarzy Ligi Narodów, wyniki wyborów do Volkstagu etc.

„Teki Kociewskie”, 2009, nr 3, wyd. Oddział Kociewski Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Tczewie, ss. 152

Trzeci zeszyt kociewskiego czasopisma przynosi w pierwszej części pięć artykułów, z których można przywołać np. refleksję Jana Kulasa, *Na ile myśl i spuścizna Lecha Bądkowskiego jest aktualna oraz może być atrakcyjna*, czy też Michała Kargula, *Kaszubi, Kociewiaci, Pomorzanie – w XXI-wiecznej recepcji poglądów Lecha Bądkowskiego*. Druga część została poświęcona II wojnie światowej. Można tu przywołać choćby artykuł Jakuba Borkowicza, *Walki o Tczew w dniu 1 września 1939 roku* czy Krzysztofa Kordy, *Zarys działalności Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” na terenie Tczewa w okresie drugiej wojny światowej*. Trzecia część to informacje i sprawozdania z działań podejmowanych w regionalnym środowisku Tczewa.

***Nationalism Today*, red. Tomasz Kamusella, Krzysztof Jaskułowski, Oxford-Bern-Berlin-Bruxelles-Frankfurt am Main-New York-Wien 2009, wyd. Peter Lang, ss. 334**

Książka ukazała się jako pierwszy tom w nowej serii poświęconej kwestiom etnicznym, którą zamierza wydawać znane, międzynarodowe humanistyczne wydawnictwo. Wśród zamieszczonych tu kilku tekstów odnoszących się do Europy Środkowej i Wschodniej oraz Południowej Afryki jest także tekst C. Obracht-Prondzyńskiego o Kaszubach: *The Kashubs: Language, Identity Problems and the Kashubian Movement*.

***Kreacje i nostalgia. Antropologiczne spojrzenie na tradycje w nowoczesnych kontekstach*, red. Grażyna Woroniecka, Cezary Obracht-Prondzyński, Dorota Rancew-Sikora, Gdańsk 2009, wyd. Polskie Towarzystwo Socjologiczne, ss. 374**

Zawarte tu zostały materiały dorocznej konferencji Sekcji Antropologii Społecznej PTS. Wśród kilkunastu artykułów są także teksty o tematyce pomorskiej: C. Obracht-Prondzyński, *Rytuały nowe i „stare jak nowe”*, czyli o zmianach w kulturze

kaszubskiej, Jerzy Kuniewski, *Tradycje wspólnotowego życia w opiniach kobiet kaszubskich*, Karolina Ciechorska-Kulesza, *Nowo tworzone tradycje Elbląga i Żuław Wiślanych*, Monika Mazurek, *Zjazdy Kaszubów jako przykład sytuacji etniczującej*. Zwracam szczególnie uwagę na tekst Agaty Bachórz i Lesława Michałowskiego, *Gdzie bije prawdziwe serce Kaszub? Przypadek dyskursu o nieuprawnionej tradycjonalizacji*, będący pierwszym studium nad Centrum Edukacji i Promocji Regionu w Szymbarku.

***Asymilacja/akulturacja na pograniczach kulturowych Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku, t. 1: Stereotypy i pamięć*, red. Robert Traba, Warszawa 2009, wyd. Instytut Studiów Politycznych PAN, Niemiecki Instytut Historyczny, ss. 296**

Spośród kilkunastu zamieszczonych tu rozpraw, mających bądź to ogólny charakter, bądź też analizujących konkretne przypadki i regiony, warto zwrócić uwagę przynajmniej na dwa teksty: Ralph Schattkowsky, *Dynamika postrzegania i procesy narodowotwórcze w Prusach Zachodnich przed I wojną światową* oraz Jens Boysen, *Stereotypy narodowe na pograniczu polsko-niemieckim pod panowaniem niemiecko-pruskim 1815–191. Przypadek stosunków narodowościowych w armii pruskiej*.

Krzysztof Walenta, *Leśno i mikroregion w okresie rzymskim*, Chojnice 2009, wyd. Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, Zakład Archeologii Pomorza Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, ss. 250

Bogato ilustrowana książka prezentująca archeologiczne zabytki Leśna z wykorzystaniem najnowszych wyników badań terenowych. Autor najpierw opisuje cmentarzysko grobów książęcych, jednak najwięcej miejsca, co zrozumiałe, zajmuje szczegółowy opis cmentarzyska kurhanowego w Leśnie, z którego wieś słynie. Scharakteryzowano tu same kurhany i wieńce kamienne, następnie groby płaskie i przedstawiono dokładną analizę materiałów pozyskanych w wyniku prowadzonych wykopalisk, po czym opisano obrządek grzebalny i układ przestrzenny cmentarzyska. W końcowym rozdziale krótko napisano o osadach kultury wielbarskiej w mikroregionie leśnieńskim. Po części opisowej następuje ponad sto stron tablic, zdjęć, szkiców etc. A na końcu umieszczono analizy specjalistyczne (np. antropologiczne).

Józef Borzyszkowski, Katarzyna Kulikowska, Cezary Obracht-Prondzyński, *Kaszubi a Gdańsk. Kaszubi w Gdańsku*, Gdańsk 2009, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 176

Autorzy tej bogato ilustrowanej pozycji proponują potencjalnemu turyście czy też innemu miłośnikowi kultury Gdańska wędrowkę po mieście kaszubskimi śladami (książka jest efektem wystawy, jaka towarzyszyła X Zjazdowi Kaszubów w Gdańsku i cieszyła się wówczas bardzo dużym powodzeniem). Zawiera ona oprócz eseju poświęconego kaszubskiej drodze w Gdańsku oraz zdjęć ze wspomnianej wystawy, kilkanaście rozdziałów, w których zaprezentowane zostały poszczególne miejsca, osoby i wydarzenia z nimi związane, a jednocześnie dokumentujące kaszubskie ślady w Gdańsku. Prezentacji dokonano za pomocą krótkich tekstów, dokumentów, archiwalnych fotografii i zdjęć innych przedmiotów, związanych z historią kaszubską w Gdańsku.

Adela Kuik-Kalinowska, Daniel Kalinowski, *Od Smętka do Stolema. Wokół literatury Kaszub*, Gdańsk-Słupsk 2009, wyd. Instytut Kaszubski, Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 226

Publikacja dokonuje przeglądu kilku ważnych zjawisk literatury tworzonej w dużej mierze przez Kaszubów i w kaszubskiej przestrzeni kulturowej. Ukazuje niektóre związki literackie między tradycją kaszubską i polską, czasami sięgając ku tradycji niemieckiej. Metaforycznie przywołane figury Smętka i Stolema określają literacki status małej ojczyzny Kaszub, ukazują literaturę Kaszub w szczególnym napięciu: czasu Smętka i czasu Stolema. Wśród dziesięciu zamieszczonych tu szkiców warto wskazać choćby na kilka: *Spiskowiec, folklorysta i samotnik – Florian Cejnowa a romantyzm; Hieronim Derdowski – inspirator literatury kaszubskiej, Żydzi w twórczości Hieronima Derdowskiego czy też Obrzęd, obyczaj, historia. Ku antropologii teatru kaszubskiego*.

Lech Bądkowski. *Literatura i wartości*, red. Daniel Kalinowski, Bytów-Słupsk-Gdańsk 2009, wyd. Instytut Kaszubski, Akademia Pomorska w Słupsku, Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie, ss. 210

Rok 2009 został ogłoszony przez Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Rokiem Lecha Bądkowskiego. Odbłyło się przy tej okazji wiele konferencji i seminariów. Jednym z nich była kolejna już Konferencja Kaszuboznawcza w Bytowie, której w roku 2009 patronował właśnie L. Bądkowski. Spośród zamieszczonych tu tekstów można przywołać choćby wstępny artykuł Józefa Borzyszkowskiego, *Krąg współpracowników sprawy kaszubskiej Lecha Bądkowskiego*, Jerzego Sampa, *Lecha Bądkowskiego dzieje bajeczne Pomorza* czy Jerzego Tredera, *Stylizacja językowa w dokonaniach Lecha Bądkowskiego*.

„Studia Socjologiczne”, 2010, nr 3, wyd. IFiS PAN, Komitet Socjologii PAN, SWPS, ss. 325

Jakiś czas temu uległa zmianie redakcja najważniejszego pisma socjologicznego w Polsce i przyjęła ona inną koncepcję prowadzenia pisma, w której znalazło się miejsce na numery monograficzne. Po ukazaniu się nie tak dawno numeru śląskiego, przyszedł czas na pomorski. Zredagowali go Brunon Synak i Michał Kaczmarczyk (obydwaj z UG), a całość nosi trafny tytuł: *Pomorze – portret regionu*. Na numer ten składa się czternaście tekstów: Cezary Obracht-Prondzyński: *Stosunki etniczne na Pomorzu – uwarunkowania i kontekst współczesny*; Nicole Dollowy-Rybińska: *Odwracanie zmiany językowej na Kaszubach*; Monika Mazurek: *Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie: między partią polityczną a organizacją etniczno-regionalną*; Magdalena Lemańczyk: *Tożsamość narodowa pomorskich liderów mniejszości niemieckiej*; Jarosław Załęcki: *Obraz Niemca w świadomości gdańszczan*; Dorota Rancew-Sikora: *Spoleczne i symboliczne znaczenie morza*; Lesław Michałowski, Tomasz Tobis: *Sopot. Od elitarnego uzdrowiska do kurortu dla mas*; Małgorzata Dymnicka, Tomasz Parteka: *Wytwarzanie przestrzeni metropolitalnej Trójmiasta*; Grzegorz Grzelak: *Wokół idei samorządu regionalnego Pomorza*; Jerzy Boczoń, Janusz Erenc: *Rozwój sektora pozarządowego na Pomorzu*; Jerzy Bartkowski: *Zachowania wyborcze Pomorzan*; Michał Kaczmarczyk: *Wielowymiarowa teoria Solidarności*; Elżbieta Ciżewska: *Powstanie Solidarności na Wybrzeżu w świetle teorii ruchów społecznych*; Homa Firouzbakhch: *Rewolucja islamska w Iranie a rewolucja Solidarności w Polsce*.

„Solidarność” – doświadczenie i pamięć, praca przygotowana przez Ireneusza Krzemińskiego wraz z zespołem, Gdańsk 2010, wyd. Europejskie Centrum Solidarności, ss. 359

Pierwsza w socjologicznym piśmiennictwie polskim tego typu praca, poruszająca głównie kwestie pamięci okresu pierwszej „Solidarności” i lat osiemdziesiątych. Zespół I. Krzemińskiego przeprowadził obszerne badania ilościowe i jakościowe, wykorzystał też wszystkie wcześniejsze badania i na tej podstawie szukał odpowiedzi na główne pytanie: czym była, jaką rolę odegrała pierwsza „Solidarność” i jak oceniają ją Polacy. Badaniu poddano bardzo różne aspekty: kwestie ideałów pierwszej „Solidarności” i jej postulatów oraz tego, jak zostały zapamiętane, kwestie zmian ruchu w latach osiemdziesiątych i późniejszych sprzecznych interpretacji na temat ówczesnych wydarzeń, oceny porozumienia opozycji i władzy, a także bardzo interesujący problem wyobrażeń o „Solidarności” w młodym pokoleniu. Dla nas opracowanie to jest tym ciekawsze, że zastosowano w nim także klucz terytorialny, wyróżniając tu także (co nie powinno dziwić) Trójmiasto.

Monika Mazurek, *Język – przestrzeń – pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Gdańsk 2010, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 405

Kolejne studium poświęcone złożonemu problemowi kaszubskiej tożsamości i jej przemianom. We wprowadzeniu autorka przedstawia założenia teoretyczno-empiryczne, a trzeba podkreślić, że praca oparta jest na obszernych i pogłębionych badaniach socjologicznych. W następnym rozdziale krótko przedstawia podstawowe informacje o Kaszubach (historię, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, problem statusu Kaszubów oraz ich geograficzne rozlokowanie), a w kolejnym wyczerpująco przybliża przyjętą metodologię. Potem zaś przechodzi do opisanía relacji między językiem, przestrzenią i genealogią a kaszubską tożsamością, co zresztą mocno wybiła w tytule pracy. Dwa ostatnie rozdziały zostały poświęcone złożoności kaszubskiej tożsamości (jej poziomom, kwestii polskości Kaszubów, stereotypów i autostereotypów) oraz procesowi etniczacji (widocznemu w różnych zachowaniach publicznego celebrowania kaszubskości). Książkę zamykają rozważania końcowe, aneksy (zawierające sporo materiału źródłowego, statystycznego wraz z objaśnieniami), bibliografia oraz indeks osobowy.

„Komunikaty Instytutu Bałtyckiego”, Gdańsk 2010, z. 48, ss. 195

Kolejny zeszyt naukowego organu Instytutu Bałtyckiego wśród jedenastu artykułów naukowych przynosi m.in. przyczynek do biografii Lecha Bądkowskiego (W. Pater, *Podporucznik marynarki Lech Bentkowski (Bądkowski)*), artykuł B. Gogola o działalności gdańskiej cenzury (*Pomorze Gdańskie w kręgu ingerencji cenzury. Z działań Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Gdańsku w latach 1945–1970*) oraz tekst o ciągle mało znanych ucieczkach Polaków drogą północną po roku 1945 (P. Semków). W zeszycie także kilka recenzji, kronika dotycząca pracy Instytutu Bałtyckiego oraz pośmiertne wspomnienie o prof. R. Wapińskim.

Dariusz Szymikowski, „Zrzesz Kaszëbskô” w latach 1933–1939, Bolszewo 2010, wyd. Urząd Gminy Wejherowo, Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo im. A. Labudy w Bolszewie, ss. 227

To pierwsza monografia ważnego pisma i środowiska kaszubskiego, przygotowana przez admiratora kierunku ideowego reprezentowanego przez „Zrzesz”. Autor tej swojej admiracji nie ukrywa, eksponując ją we wstępie i deklarując, że książka powstała, aby sprostować wiele stereotypowych, krzywdzących opinii o piśmie. Jednocześnie stwierdza, że „Ruch kaszubski (w tym czasopiśmiennictwo) nie doczekał się wszechstronnego i rzetelnego opracowania” (s. 16). Należy się więc domyślać, że dopiero ta praca odkrywa po raz pierwszy prawdziwe oblicze tegoż ruchu i rzetelnie go opisuje (przynajmniej w jakiejś części). Autor ma prawo do

swoich sądów, ale też winien je popierać jakimiś dowodami. A tych w pracy zabrakło, poza dość publicystyczną w stylu polemiką z poglądami A. Bukowskiego, także branyymi w oderwaniu od kontekstu historycznego. Właśnie ten brak ujęcia kontekstowego, szczególnie przy opisywaniu wątków ideologicznych, które przecież w publicystyce „Zrzeszy” dominowały, jest główną słabością książki. Zaś jej mocną stroną jest baza źródłowa. Książka składa się z czterech rozdziałów, poświęconych kolejno sprawom organizacyjno-wydawniczym, zagadnieniom społeczno-politycznym, „pryncypiom ideowym” oraz stosunkowi do wcześniejszych działaczy kaszubskich (Ceynowa, Derdowski, młodokaszubi) i konkurentów ideowych, działających w środowisku kaszubskim w okresie międzywojennym. Całość uzupełnia obszerny aneks, będący zbiorem artykułów skonfiskowanych przez cenzurę oraz bibliografia i kilka ilustracji.

Eugeniusz Gołąbek, *Dzieje okolic Gdańska i Gdyni*, Gdańsk 2010, wyd. Wydawnictwo MER Rekowski, ss. 495

Unikatowe dzieło autora znanego dotąd głównie z tłumaczeń na język kaszubski (nie tylko *Nowego Testamentu*) oraz z licznych wypowiedzi dotyczących tegoż języka. Tym razem autor wcielił się w kronikarza podtrójmiejskich okolic. Książka jest zbiorem nieco ponad 100 szkiców poświęconych miejscowościom (głównie wsiom oraz dwóm miastom – Żukowo i Pruszcz), położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Gdańska i Gdyni lub też już włączonych w ich granice. Szkice te są połączeniem słownika historyczno-geograficznego, wypisów ze źródeł i literatury, fragmentów wspomnień i relacji (autor zebrał ich całkiem sporo i dość obszernie je cytuje), biograficznych miniopracowań i genealogii... Wszystko to opatrzone sporą ilością ilustracji, także kolorowych, wykazem źródeł oraz krótkim szkicem historycznym, dotyczącym całości tego obszaru. Na pewno będzie to pożyteczna pozycja, mogąca cieszyć i zawodowych badaczy, i regionalistów amatorów.

Jerzy Nikitorowicz, *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Sopot 2010, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, ss. 439

Autor podzielił książkę na dwie zasadnicze części. W pierwszej przedstawia „etniczność globu ziemskiego w historii i współcześnie”, przedstawiając zróżnicowanie etniczne na poszczególnych kontynentach. W drugiej natomiast podjął się zaprezentowania (także w układzie historycznym i współcześnie) mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. W tym dziale na s. 320-335 znajduje się obszerny fragment poświęcony Kaszubom. Książkę zamykają „uwagi końcowe, czyli o potrzebie permanentnej edukacji w warunkach wielokulturowości i ustawicznie kreowanej tożsamości”, a ponadto bibliografia, indeks osobowy i rzeczowy.

Bogdan K. Bieliński, *Inż. Elektryk Kazimierz Nikodem Bieliński Obywatel Gdyni*, Gdańsk 2010, wyd. Stowarzyszenie Autorów Polskich, Rada Oddziału w Gdańsku z siedzibą w Sopocie, ss. 111

Opracowanie wydane dzięki finansowemu zaangażowaniu autora, będące zbiorem artykułów i dokumentów „o charakterze biograficznym odnoszącym się do (...) Kazimierza Bielińskiego”, założyciela i dyrektora Miejskich Zakładów Elektrycznych w Gdyni, zamordowanego przez Niemców w 1939 r. w Piaśnicy. W pracy zamieszczono bogaty życiorys i genealogię bohatera, jak również liczne fotografie rodzinne i dokumenty.

Dariusz Majkowski, *Tatczężna. W miono Bòszi nôrodni wżénik*, Gdynia 2010, Wydawnictwo Region, ss. 79

Niewielka broszurka mająca być w zamierzeniu autora i wydawcy monografią kaszubskiego pisma, ukazującego się w latach 1990–1991. Autor przedstawia dzieje pisma i kształtowanie się skupionego wokół niego środowiska młodych wówczas działaczy kaszubskich, a następnie omawia główne obszary problemowe, których dotyczyła publicystyka zamieszczana na łamach pisma: język kaszubski, świadomość Kaszubów, kwestie religijne itp. W ostatniej części przedstawia „owoce młodzieńczego zapału”, podtrzymując tezę o wyjątkowym znaczeniu tej grupy w ruchu kaszubskim po 1989 r. (przedstawia też biogramy twórców pisma i jego redaktorów). Całość uzupełniają kilkanaście fotografii. W sumie jest to ciekawy przyczynek do dziejów ruchu kaszubskiego oraz czasopiśmiennictwa, nawet jeśli autorowi nie zawsze udało się ustrzec przed przecenianiem tego środowiska oraz przed budowaniem nadmiernie optymistycznego jego obrazu.

***Trzebiatowscy, cz. X*, pod red. Zdzisława Zmuda Trzebiatowskiego, wyd. Rada Rodzin Trzebiatowskich, Kościerzyna-Wdzydze Kiszewskie 2010, ss. 199**

Od kilkunastu lat zjazdy rodzinne są czymś naturalnym na Pomorzu. Niewątpliwie prym wiodą w nim rodziny Trzebiatowskich (głównie dwie Zmuda/Żmuda i Jutrzenka), a ukoronowaniem tych zjazdów są wydawane cyklicznie od 10 lat tomiki materiałów historyczno-genealogiczno-sprawozdawczych, których od kilku lat redaktorem jest Zdzisław Zmuda-Trzebiatowski. W dziesiątej części, która promowana była na XI zjeździe w Kościerzynie i Wdzydzech Kiszewskich w dn. 17–19 IX 2010 r., zamieszczono 18 tekstów, w tym m.in. genealogię Malotka-Trzebiatowskich z Łęczyc, wspomnienia ks. Zygmunta Jutrzenka-Trzebiatowskiego oraz dwa przyczynki do dziejów szlachty kaszubskiej na Gochach, autorstwa Tomasza Rembalskiego.

Władysław Szulist, *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej w latach 1945–1980*, t. V, cz. 1, Gdańsk 2010, ss. 91+12 nlb; cz. 2, Gdańsk 2010, ss. 135

Ks. Władysław Szulist to obecnie jeden z najbardziej płodnych duchownych-historyków na Pomorzu. Dwie broszury, przypuszczalnie wydane nakładem autora (wydawcy nie odnotowano na stronie redakcyjnej), to kontynuacje trzech pierwszych obszernych monografii historycznych diecezji chełmińskiej w Pelplinie do 1939 r., wydanych przez wydawnictwo Bernardinum. Rozdziały publikacji w obydwu broszurach zachowują ciągłość. Tak więc w pierwszej znalazły się trzy rozdziały, poświęcone strukturze geograficznej diecezji pelplińskiej, powojennym losom terenów stanowiących obecną diecezję pelplińską oraz omówienie grupy duchowieństwa. Druga broszura kontynuuje układ z pierwszej, dlatego pięć zamieszczonych tu rozdziałów zaczyna się od czwartego. Omawiają one kolejno duszpasterstwo parafialne, represje i ograniczanie praw Kościoła, stanowisko Kościoła wobec wydarzeń politycznych, wkład Kościoła w kulturę oraz nieco odstający tematyką od całości rozdział VIII. *Polonia kaszubska*. Niewątpliwą zaletą obydwu broszur są przypisy i obszerna bibliografia, jak również różnobarwne zdjęcia.

Władysław Szulist, *Lipuskie opowieści*, wyd. Wydawnictwo DJ, Gdańsk-Lipusz 2010, ss. 88

Broszura jest zbiorem kilku różnych krótkich tekstów autora, w których odnosi się do swojego jubileuszu kapłaństwa, współczesnej sytuacji Kościoła, stosunków polsko-niemieckich czy genealogii dwóch rodzin (Jakubków i Rąbców). Zawiera też recenzję monografii Sierakowic, wydanej w 2008 r. pod red. Andrzeja Grotha. Dużą część broszury zajmują reprodukcje współczesnych fotografii, bliskich autorowi osób.

Edmund Zieliński, *Ołtarz papieski dłutem stworzony*, Gdańsk 2010, nakładem autora, ss. 159

Ciekawy dokument, przygotowany przez znanego pomorskiego artystę ludowego, jednego z twórców papieskiego ołtarza w Sopocie w 1999 roku. Jest on połączeniem wspomnienia, relacji, dziennika, wypisów z dokumentów, artykułów i listów... Autor po kolei opisuje swój udział w powstawaniu ołtarza, wyjątkową rolę Mistrza Mariana Kołodzieja, autora całej koncepcji i osoby, która przygotowała ten unikatowy ołtarz, kolejne spotkania z nim, plener papieski, w którym wzięli udział pomorscy artyści ludowi; przedstawia też sylwetki twórców poszczególnych figur (dokumentuje całość prac także na licznych zamieszczonych tu fotografiach). Podaje także losy poszczególnych figur po zakończeniu pielgrzymki oraz ich obecną lokalizację, dzięki czemu osoby zainteresowane będą mogły

w czasie wędrówek po Pomorzu zobaczyć wiele z elementów papieskiego ołtarza rozproszonych po całym regionie.

Irena Elsner, *Ród von Dziecielski*, wyd. Elsir, Amberg 2010, ss. 124

Niefortunny tytuł może sugerować, iż tematem książki jest genealogia całego pomorskiego rodu Dziecielskich/Dziecielskich, współcześnie najliczniej występującego na północnych Kaszubach. Tymczasem autorka, opierając się głównie na niemieckiej literaturze sprzed 1945 r. i kilku polskich herbarzach, opracowała genealogię niemieckiej gałęzi rodu von Diezelsky, posiadającego kilka dóbr ziemskich w dawnym powiecie lęborskim. Książka nie wnosi nic nowego do naszej wiedzy o tym rodzie, zwłaszcza w konfrontacji z licznymi opracowaniami na ten temat, autorstwa Marka Dziecielskiego.

***The Role of Religious Minorities in Functioning of the Society of Gdańsk and the Chosen European Cities. The Experiences of the Past, Contemporary Days and the Prognosis for the Future*, red. Krzysztof Kowalik, Krzysztof Ulanowski, Gdańsk 2010, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 192**

Celem książki jest przedstawienie bogactwa mniejszości religijnych i grup religijnych mieszkających w Gdańsku w przeszłości, obecnie oraz przewidywania rozwoju na przyszłość. Książka zwraca uwagę na zwiększenie roli mniejszości w kształtowaniu kulturalnych, społecznych i religijnych różnorodności i związanych z tym sukcesów i bogactwa Gdańska oraz wybranych miast europejskich. Pierwsza część, zawierająca sześć artykułów, ma charakter historyczny (warto zwrócić m.in. uwagę na tekst K. Ulanowskiego o żydowskim eksodusie z Gdańska w okresie międzywojennym czy też Sławomira Kościelaka o katolikach w protestanckim Gdańsku w XVI–XVIII wieku). Druga natomiast część ma charakter socjologiczny i porusza głównie problemy imigrantów czy też relacji muzułmańsko-chrześcijańskich.

***Rumia w różnej perspektywie*, red. Jan Drwał, Rumia 2010, wyd. Rada Miejska Rumi, ss. 53**

Broszura zawiera materiały z panelu dyskusyjnego pod tym samym tytułem, zorganizowanego przez Przewodniczącego Rady Miejskiej 21 września 2009 roku, z okazji 55-lecia nadania praw miejskich Rumi. Otwierają ją wypowiedzi m.in. senatora Edmunda Wittbrodta (*Rumia w perspektywie europejskiej*), ks. dr Marka Wosia, *Rumia w perspektywie salezjańskiej* oraz C. Obracht-Prondzyńskiego, *Rumia w perspektywie kaszubskiej*. W drugiej części zamieszczono głosy dyskusyjne panelistów oraz wypowiedzi uczestników spotkania, reprezentujących różne środowiska rumskie.

***Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa*, red. Stefan Dudra, Bernadetta Nitschke, Kraków 2010, wyd. NOMOS, ss. 413**

Praca poświęcona została wszystkim mniejszościom narodowym i etnicznym uznawanym w Polsce. Otwierają ją przedmowa Andrzeja Saksona oraz Sławomira Łodzińskiego o polityce wobec mniejszości w Polsce po 1945 roku aż do czasów współczesnych. Następnie przedstawiono szkice poświęcone poszczególnym mniejszościom, a ponadto także dwa osobne teksty o Ślązakach i Kaszubach (ten autorstwa C. Obracht-Prondzyńskiego).

Feliks Loszek Sikora, *Z dziejów Towarzystwa Powstańców i Wojaków imienia Tadeusza Kościuszki w Luzinie 1923–1939*, Luzino 2010, Drukarnia i Wydawnictwo ACTEN, ss. 76

Niewielka książeczka przedstawiająca jeden z lokalnych oddziałów stowarzyszenia, które odgrywało bardzo ważną rolę kulturową, społeczną i polityczną na przedwojennym Pomorzu, a dziś jest już niemal całkowicie zapomniane. Dlatego bardzo dobrze, że powstała ta książeczka, bo jest ona niewątpliwie ciekawym przyczynkiem do poznania dziejów nie tylko samego Towarzystwa, ale i lokalnej historii na Kaszubach. Autor zaczyna od wspomnienia – spotkania z jednym z powstańców wielkopolskich, który był rozgoryczony brakiem pamięci o tym wysiłku powstańczym i pomijaniem go w edukacji szkolnej. W kolejnych dwóch rozdziałach krótko opisuje sytuację w Luzinie w okresie zaborczym i u progu niepodległości. Wreszcie szczegółowo przedstawia okoliczności powstania pierwszego oddziału Towarzystwa na Kaszubach, czyli właśnie w Luzinie w 1923 roku; stara się opisać jego działalność (na tyle, na ile pozwala brak zachowanych dokumentów), w tym także okoliczności powstania pomnika „Wolności” w Luzinie oraz schyłek działalności organizacji po dojściu do władzy sanacji. Sporo uwagi poświęca również na opisanie prób odtworzenia pomnika w okresie powojennym. Całość została opatrzona wieloma, często unikatowymi zdjęciami i dokumentami oraz bibliografią.

Nicole Dolowy, *Kaszubi z Pomorza*, Gdynia 2010, Wydawnictwo Region, ss. 153

Zamiarem autorki było w przystępny i syntetyczny sposób przedstawić społeczność kaszubską. Rozpoczęła od historii Kaszub, nazwy grupowej, liczebności Kaszubów, a następnie przedstawiła problemy związane z językiem kaszubskim, jego statusem i funkcjonowaniem. Omówiła też ruch kaszubski (dawniej i współcześnie), kaszubską symbolikę, obyczaje i tradycję, wreszcie literaturę i szerzej – kulturę kaszubską. Całość kończy wybór bibliografii, a w pracy zamieszczono kilka zdjęć oraz mapy, ale są one, niestety, zbyt małe, przez co zupełnie nieczytelne (poza tym nie podano przy nich źródła!).

Stowarzyszenie Odbudowy Gotyckiego Kościoła św. Jana w Gdańsku (1992–2001), wstęp i wybór dokumentów Józef Borzyszkowski, Gdańsk 2010, ss. 448

Zaprezentowany w tej książce zestaw dokumentów prezentuje działalność Stowarzyszenia i jego zaangażowanie na rzecz odbudowy kościoła św. Jana. Książkę rozpoczyna słowo ks. abpa Tadeusz Gocłowskiego oraz obszerny wstęp prof. J. Borzyszkowskiego, prezesa Stowarzyszenia, prezentujący działalność organizacji. Następnie w części I przedstawiono dokumenty założycielskie oraz te z pierwszego okresu działalności (to m.in. protokoły z posiedzeń zarządu i walnych zebrań, okresowe sprawozdania, a także fragmenty obfitej korespondencji prowadzonej w imieniu Stowarzyszenia). W drugiej części znalazły się dokumenty związane z walnym zebraniem członków w 1994 roku oraz zawarte w wyniku niego porozumienia, przekazujące zadania związane z odbudową i adaptacją Nadbałtyckiemu Centrum Kultury. Wreszcie w ostatnich trzech częściach przedrukowano ulotkę promocyjno-informacyjną z 1995 roku, opisano inicjatywę Klubu Świętojańskiego oraz założenia i przygotowania do powstania Centrum św. Jana i zakończenia działalności Stowarzyszenia. Sporo tu kopii dokumentów, fotografii, relacji prasowych...

Pamięć – przestrzeń – tożsamość, red. Sławomir Kaprański, Warszawa 2010, Wydawnictwo Naukowe Scholar, ss. 281

Spośród zamieszczonych w tym tomie tekstów warto zwrócić uwagę na te, które prezentują problematykę pomorską: Magdalena Saryusz-Wolska, *Pamięć kulturowa Gdańska i Wrocławia. Doświadczenia i ślady*, Lesław Michałowski, *Trójmiasto. Jedna przestrzeń, trzy mity*, C. Obracht-Prondzyński, „*Nigdzie ju nie należesz dzys na swiece kątka / Gdzie bę po nős Kaszëbach nie bëła pamiątka*”. *Rzecz o symbolach, tożsamości i pamięci Kaszubów*. Jednak równie interesujące mogą się okazać artykuły choćby Romana Szula, „*Wskrzeszanie*” języków jako symboli tożsamości, pamięci i przestrzeni narodów czy też Elżbiety Sekuły, *Kultury pamięci Górnślązaków*.

Droga życiowa Remusa w streszczeniu i obrazach, red. Janina Borchmann, Jaromira Labuda, Maciej Tamkun, Bartłomiej Wiszowaty, Bolszewo 2010, wyd. Urząd Gminy Wejherowo, Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo im. Aleksandra Labudy w Bolszewie, ss. 64

Książeczka oprócz wstępu autorstwa J. Borchmann, zawiera szkic o sytuacji Kaszubów w XIX wieku (B. Wiszowaty), streszczenie powieści A. Majkowskiego o Remusie (B. Labuda) oraz ciekawy esej M. Tamkuna *Wybrane tematy malarskie inspirowane powieścią Aleksandra Majkowskiego „Życie i przygody Remusa”*. Jest on też dobrym wprowadzeniem do drugiej części książki, która zawiera

prezentację dorobku artystów malarzy skupionych w Kole Pasji Twórczych działającym przy bolszewskiej bibliotece. A dorobek ten był inspirowany właśnie powieścią A. Majkowskiego (oprócz reprodukcji wybranych dzieł są także krótkie biogramy i prezentacje pracy twórczej poszczególnych artystów).

Ewa Czerniakowska, *Bernard Zygmunt Miński (1856–1926), zasłużony dziennikarz, wydawca i działacz społeczny w Wielkopolsce, na Pomorzu i Mazurach*, Pruszcz Gdański 2010, Wydawnictwo Jasne, ss. 36; *Bernard Zygmunt Miński (1856–1926) jako obrońca języka polskiego w Gdańsku (w 110. rocznicę gdańskiego wydania „Krzyżaków”)*, Pruszcz Gdański 2010, Wydawnictwo Jasne, ss. 20

Dwie niewielkie, ale bogato zilustrowane, broszurki poświęcone wydawcy i publicyście bardzo zasłużonemu dla prasy polskiej i sprawy narodowej w północnej Polsce (był m.in. redaktorem „Gazety Gdańskiej”).

***Zarys dziejów szkolnictwa podstawowego w Starzynie*, red. Wojciech Drzeżdżon, Pelplin 2010, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 510**

Pokaźny tom, którego tytuł jest jednak mylący. Książka bowiem zawiera sporo materiałów wykraczających poza tytułowe losy szkolnictwa w Starzynie. W pierwszej części na kilkudziesięciu stronach przedstawiono pięć szkiców dotyczących dziejów szkolnictwa na Pomorzu od wczesnego średniowiecza po współczesność. W drugiej części opisano dzieje wsi Starzyno. Dopiero trzecia część dotyczy szkoły w tejże wsi. Opisano tu nie tylko dzieje tej placówki, ale przedstawiono także obsadę kadrową (kierowniczą i nauczycielską), opisano społeczność uczniowską i losy absolwentów (podano także listę absolwentów). Całość uzupełnia pokaźny aneks fotograficzny, obszerna literatura, liczne tabele, mapy, streszczenia po angielsku i niemiecku, indeksy osobowy oraz absolwentów.

Wilhelm Ferdynand Zernecke, *Cały Gdańsk za dwadzieścia srebrnych groszy. Najnowszy przewodnik po Gdańsku i okolicy. Alfabetycznie ułożony opis wszystkiego, co w Gdańsku i okolicy jest godne uwagi lub w jakikolwiek sposób interesujące. Wraz z dodatkiem: Trzy dni w Gdańsku i okolicy*, tłum. i wyjaśnieniami opatrzyli Aleksander Masłowski, Roman Kowald, Gdańsk 2010, wyd. Yellow Factory, ss. 242

Pierwsze tłumaczenie na język polski intrygującej publikacji z 1843 roku, będącej pierwszym, swoistym gdańskim bedekerem, a dziś pozostającym kopalnią wiedzy o mieście i okolicy nie tylko w tym okresie. O znaczeniu tej książki pisze w przedmowie Andrzej Januszajtis, a sami autorzy tłumaczenia we wstępie.

Następnie przedstawiają oni sylwetkę autora przewodnika i zamieszczają tłumaczenie jego książki, opatrując je bardzo bogatymi, a niezbędnymi przypisami. Ponadto korzystanie z książki ułatwia indeks osobowy, bibliografia oraz aneksy, zawierające wykazy jednostek miary i pieniędzy używanych w dawnym Gdańsku oraz konkordancję nazw ulic. W dodatku do książki dodano plan miasta z tego okresu, jest to więc bardzo ciekawa i pożyteczna lektura dla wszystkich miłośników przeszłości Gdańska.

Leon Młyński, *V wieków Żalakowa, Sierakowice* 2010, wyd. Gmina Sierakowice, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział Sierakowice, ss. 148

Wznowienie jednej z pierwszych monografii wsi kaszubskich, opracowanej i wydanej w 1967 r. przez znanego regionalistę i historyka-amatora L. Młyńskiego. Niniejsze wydanie przygotował i wstępem opatrzył jego wnuk, Piotr Niwiński, dziś profesor na Uniwersytecie Gdańskim. On też, wspólnie z Andrzejem Dworzaczkiem, dodał nową część – *VI wiek Żalakowa*, pisząc o dziejach wsi w XX wieku – od okresu międzywojennego, przez lata okupacji, okres PRL, aż po lata III RP. Osobno napisali też o szkole w tej wsi oraz o Skrzyszewie. Dodali też aneks ilustracyjny, obejmujący głównie zdjęcia rodzinne oraz dotyczące współczesnego życia wsi.

Lech Bądkowski i Jerzy Pachlowski w tygodniku „Ziemia i Morze”, red. Józef Borzyszkowski, Kazimierz Kozłowski, Szczecin-Gdańsk 2010, wyd. Wydawnictwo „Dokument”, Instytut Kaszubski

Książkę otwierają trzy szkice: J. Borzyszkowskiego o związkach Lecha Bądkowskiego ze Szczecinem i Pomorzem Zachodnim, Eryka Krasuckiego o tygodniku „Ziemia i Morze” na tle przełomu 1956 roku oraz refleksja Jerzego Pachlowskiego w związku z jego 80. urodzinami. Zasadniczy trzon tej publikacji stanowią teksty Bądkowskiego i Pachlowskiego zamieszczane na łamach pisma (łącznie jest tu siedem tekstów tego pierwszego i osiem tego drugiego). Jest to ciekawy przyczynek nie tylko do biografii obydwu pisarzy, ale też do poznania powojennej pomorskiej publicystyki, zwłaszcza w tak gorącym okresie jak lata 1956–1957.

***Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Pomorzu i Kujawach (luty-grudzień 1945)*, redakcja naukowa Beata Binaszewska i Piotr Rybarczyk, wstęp Piotr Rybarczyk, wybór i opracowanie Krzysztof Bartosik, Beata Binaszewska, Robert Gajos, Andrzej Huniewicz, Joanna Jaworska, Maciej Łopatka, Piotr Rybarczyk, Bartłomiej Siwiec, Warszawa – Bydgoszcz – Gdańsk 2010, wyd. IPN, ss. 543 + 16 nlb (seria „Dokumenty”, t. 37)**

Jak informuje tytuł, jest to obszerny zbiór dokumentów (120) zawierający informacje terenowych oddziałów Urzędu Bezpieczeństwa, ale także grup operacyjnych, mających tworzyć lokalną władzę, charakteryzujących sytuację na Pomorzu i Kujawach w pierwszych miesiącach po zakończeniu wojny. Sporo tu dokumentów, m.in. z Chojnic, Tucholi, Grudziądza, Chełmna, Torunia itd. Na końcu podano też obsadę stanowisk kierowniczych w urzędach bezpieczeństwa publicznego na terenie ówczesnego województwa pomorskiego (bydgoskiego), indeks osobowy i geograficzny.

Brunon Hering, *Heringowie. Zarys genealogii rodu, t. I: Od roku 1665 do I Zjazdu Heringów w roku 2010*, Piła 2010, wyd. Zakład Poligraficzno-Wydawniczy „M-Druk”, ss. 171

Kolejny przykład rodzinnego opracowania, przygotowany właśnie z myślą o wspomnianym w tytule rodowym zjeździe. Książkę otwiera wprowadzenie, które w istocie jest zarysem dziejów rodu, od czasu przybycie protestanckiego szlachcica Carla Heringa z Saksonii do Polski w 1697 roku do połowy wieku XIX. Fascynująca jest tu przede wszystkim wędrówka rodziny z Saksonii przez ziemie Polski centralnej, do Wielkopolski i stamtąd na Pomorze i Kaszuby. A równie intrygująca jest przemiana rodziny z rodziny protestanckiej w katolicką, i to w okresie, gdy – wydawać by się mogło – na Pomorzu raczej następowały przejścia z katolicyzmu na protestantyzm. W kolejnych rozdziałach autor skrupulatnie przedstawia kolejne „odnogi” rodzinne, opatrując każdą część drzewem genealogicznym oraz zdjęciami z rodzinnych archiwów. Jest to w sumie bardzo ciekawy przyczynek do losów rodzinnych na pomorskim pograniczu (a właściwie szerzej: na całym pograniczu polsko-niemieckim).

Barbara Szczepuła, *Rajski ogród*, Gdańsk-Warszawa 2010, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Muzeum II Wojny Światowej, ss. 351

Zbiór opowieści łączących cechy reportażu, szkicu biograficznego, eseju i wywiadu, poświęconych jakże skomplikowanym i dramatycznym losom mieszkańców Pomorza w XX wieku. Autorka podzieliła je na dwie części. W pierwszej – *Tutejsi* – przedstawia w 18 szkicach losom Pomorzan różnych, co trzeba podkreślić, opcji narodowych (a właściwie pokazuje, że tu nic nie było oczywiste i klarowne, tym bardziej podziały narodowe i etniczne). W drugiej części – *Przybysze* – opisuje losy tych, których historia dobrowolnie lub pod przymusem skierowała na Pomorze (15 szkiców). Na walory poznawcze i dokumentacyjne tych tekstów wskazuje w posłowie Janusz Marszałec. A walory te podnoszą jeszcze zdjęcia, często unikatowe. Podano tu również bibliografię oraz indeksy osobowe i miejscowości.

***Od wojny do wolności. Wybuch i konsekwencje II wojny światowej 1939–1989*, red. Marek Andrzejewski, Grzegorz Berendt, Tomasz Chinciński, Andrzej Trzeciak, Gdańsk-Warszawa 2010, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Muzeum II Wojny Światowej, ss. 234**

Książka składa się z trzech części. W pierwszej zamieszczono teksty analizujące sytuację w Polsce i świecie w 1939 roku. Warto tu zwrócić uwagę na tekst G. Berendta i M. Andrzejewskiego, *Gdańsk, miejsce rozpoczęcia II wojny światowej*. W części drugiej poruszane są problemy pamięci społecznej (*Kształty pamięci wojny*). Oprócz trzech tekstów, m.in. Andrzeja Szocińskiego, *II wojna światowa w badaniach socjologicznych (do roku 2009)*, znalazł się tu obszerny zapis debaty poświęconej pamięci II wojny światowej. I wreszcie w części trzeciej zamieszczono kilka tekstów związanych z sytuacją w Europie po zakończeniu wojny, a przed przełomem w 1989 r. (m.in. Jerzego Holzera, *Polska 1945. Wojna wygrana czy przegrana?*).

„Zapiski Puckie. Pùcczé Skriblëñë”, 2010, nr 9, wyd. Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy, Urząd Miasta Puck, ss. 232

W kolejnym tomie puckiego rocznika wśród kilkunastu artykułów zamieszczonych w pierwszej części warto zwrócić uwagę przykładowo na teksty Wojciecha Drzeżdżona o śp. bp. Andrzeju Śliwińskim, Mirosława Kuklika o zachowaniach zdrowotnych mieszkańców północnych Kaszub w świetle przekazów historycznych, czy też szkic biograficzny Romana Drzeżdżona o pisarzu kaszubskim Antonim Pieperze (napisany w całości po kaszubsku). W drugiej części znalazło się kilka szkiców biograficznych poświęconych osobom zasłużonym dla sprawy morskiej, recenzje, sprawozdania itd.

Ulrich Dorow, *Zapomniana przeszłość. Upadek pomorskich majątków rolnych na przykładzie powiatu lęborskiego*, tłum. Irena Elsner, red. Andrzej Chłudzinski, Pruszc Gdański 2010, Wydawnictwo Jasne, ss. 487

Książka U. Dorowa ukazała się po raz pierwszy w Niemczech w 1994 roku, a niniejsze tłumaczenie oparte jest na jej drugim wydaniu z 2006 roku. Redaktor tomu zastrzega się, że wydawca nie ingerował w przytaczane przez autora fakty, ani też nie oceniała „odczuć i opinii autora oraz innych osób wypowiadających się na kartach tej książki”. Zastrzeżenie to jest potrzebne, ale nie wiem, czy wystarczające, bo czasami niewyrobiony czytelnik zostaje pozostawiony sam na sam z faktami, a zwłaszcza z opiniami, które wyraźnie kłócą się z ustaleniami polskiej nauki. Tak czy inaczej jest to ciekawe źródło do poznania nie tylko lokalnej historii, ale też jej postrzegania z perspektywy niemieckiej. Autor najpierw charakteryzuje powiat lęborski, następnie przedstawia stan rolnictwa do czasu wybuchu wojny

i w końcu w rozdziale III zajmuje się sytuacją w poszczególnych majątkach 10 marca 1945 roku. Wymowny jest tutaj brak jakichkolwiek wzmianek o tym, co się działo w tych majątkach przed tą datą. Gdyby ktoś się chciał dowiedzieć np. o pracujących tu robotnikach przymusowych, to nie będzie miał szansy. Są natomiast opisy skutków wkroczenia Armii Czerwonej. W oczywisty sposób są one miejscami dramatyczne (szczególnie w przywoływanych szeroko relacjach świadków), ale bez szerszego kontekstu historycznego właściwie nie wiadomo, czego to wkroczenie było skutkiem. Wydawcy opatrzyli książkę także bibliografią i indeksem miejscowości.

Tomasz Bedyński (przy współpracy Małgorzaty Smył, Leszka Rybickiego, Andrzeja Faca), *Lech Bądkowski – znany i nieznany. Monografia bibliograficzna za lata 1941–2009*, Gdańsk 2010, wyd. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gdańsku, ss. 358

Książka ta rozpoczyna się od obszernego wstępu, w którym wyjaśniono zasady oraz wykorzystane źródła. W następnej części zawarto biogram L. Bądkowskiego, a w części trzeciej przedstawiono bibliografię jego twórczości z podziałem na prace zwarte, utwory sceniczne, publikacje w antologiach, w czasopismach, wreszcie przekłady, wstępy, prace redakcyjne i wywiady. W następnej części zestawiono opracowania związane z życiem Bądkowskiego (w bibliografiach, słownikach, historiach literatury, w opracowaniach ogólnych) oraz informacje bibliograficzne dotyczące poszczególnych utworów. Ciekawe są też „pozostałe materiały biograficzne”, gdzie odnotowano wiele prac inspirowanych lub też komentujących myśl Bądkowskiego. Ponadto podano tu także spis utworów poświęconych pisarzowi, wykaz stron internetowych mu poświęconych i kilka indeksów (pseudonimów, kryptonimów itd., indeks tytułów utworów Bądkowskiego, czasopism, w których publikował czy też czasopism, w których publikowano teksty o nim).

Brunon Synak, *Moja kaszubska Stegna*, Pelplin 2010, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 343

Pierwsza taka publikacja reprezentanta kaszubskiej inteligencji, ukształtowanej w okresie powojennym i wpływającej w zasadniczy sposób na współczesność Kaszub. Autor – socjolog, profesor Uniwersytetu Gdańskiego, były prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego i regionalny polityk opisał swoją kaszubską drogę, nie ukrywając przy tym różnych trudnych sytuacji i doświadczeń, które były jego udziałem. Rozpoczyna od charakterystyki środowiska rodzinnego, pisze o odkrywaniu, uświadamianiu sobie własnej kaszubskości i traumach z tym związanych, o wchodzeniu w świat dorosłych, uprawianiu nauki, coraz bardziej skoncentrowanej na problematyce kaszubskiej, wreszcie o aktywności publicznej. Kończy

w tonie obrachunkowym, prezentując „sprawy trudne i niejednoznaczne”, a także podejmując refleksję nad współczesną kondycją Kaszubów i ich języka oraz nad możliwymi scenariuszami w przyszłości. Książka została opatrzona kilkunastoma zdjęciami rodzinnymi.

Józefa Kraśnicka, *Żuławy Gdańskie w historię Pomorza Gdańskiego wpisane*, Pruszcz Gdański 2010, wyd. FPP AGNI, ss. 342

Próba przedstawienia syntezy dziejów Żuław Gdańskich w kontekście dziejów Pomorza. Książka zawiera aż 21 rozdziałów w układzie chronologicznym, od prehistorii po okres powojenny (opowieść kończy się w latach siedemdziesiątych XX wieku). Szkoda tylko, że często kontekst pomorski przeważa nad żuławskim konkretem, ale i tak można to uznać za próbę opisanie dziejów tej nadmorskiej krainy. Dodatkowym atutem są ilustracje, mapy i szkice (choć część z nich słabej jakości) i bibliografia.

***Wyznania religijne, stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2006–2008*, red. Grzegorz Gaduszewski, Mariusz Chmielewski, Warszawa 2010, wyd. Główny Urząd Statystyczny**

Kolejny tom materiałów statystycznych dotyczących wyznań i organizacji mniejszościowych w Polsce (pierwszy ukazał się w 1993 r.). Książka dzieli się na dwie części. Pierwszą poświęcono wyznaniom, a zaczęto ją od wyjaśnienia problemów metodologicznych związanych ze statystycznym badaniem nad wyznaniem religijnym oraz wymieniono źródła, wykorzystane w pracy. Następnie podano indeksy wyznań i przedstawiono kolejne grupy religijne: katolickie, prawosławne, protestanckie, islamskie, judaistyczne, orientalne i inne. W części drugiej, poświęconej stowarzyszeniom narodowościowym i etnicznym, zastosowano podobny klucz: najpierw uwagi metodologiczne, opis źródeł danych, indeksy, a następnie przedstawienie statystyczne organizacji poszczególnych grup i mniejszości. Znalazła się tu także informacja o Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskim, ale po jej lekturze wskazana jest ostrożność w przyjmowaniu także pozostałych danych zawartych w tej publikacji.

Krzysztof Kowalkowski, *Z dziejów gminy Kaliska oraz wsi do niej należących*, Gdynia 2010, Wydawnictwo Region, ss. 557 +16 nlb

Kolejna, tym razem najobszerniejsza publikacja w dorobku gdańskiego historyka-amatora. Tak jak w innych jego opracowaniach zaczyna się od przedstawienia położenia gminy Kaliska i krótkiej jej charakterystyki. Następnie autor na kilkudziesięciu stronach przedstawia dzieje terenów gminy od czasów prehistorycznych

po współczesność. Część trzecia traktuje o „przedsiębiorstwach, instytucjach i organizacjach o zasięgu gminnym działających w Kaliskach” (dzięki temu można się lepiej zorientować w realiach gospodarczych oraz w aktywności społecznej mieszkańców gminy). W kolejnych częściach zawarto opis wsi i sołectw, należących do gminy Kaliska, parafie działające na tym terenie oraz szkolnictwo. W zakończeniu znalazł się minisłownik biograficzny osób związanych z gminą Kaliska (duchownych i świeckich) oraz wykaz osób, które zginęły w czasie II wojny światowej. Jest też indeks nazwisk i obszerna bibliografia (widać, że autor korzystał też z kilkudziesięciu relacji). W książce znalazło się sporo zdjęć, map i szkiców, a ponadto na końcu kilkanaście stron ze zdjęciami, pokazującymi współczesne oblicze gminy.

Wyniszczyć – Wypędzić – Wynarodowić. Szkice do dziejów okupacji niemieckiej na Kaszubach i Kociewiu (1939–1945), red. Grzegorz Berendt, Gdańsk 2010, wyd. IPN, ss. 200

Książka zawiera sześć interesujących szkiców i przyczynków, poszerzających naszą wiedzę o okupacji na Pomorzu, m.in. Barbara Męczykowska, *Przejęcie firm polskich przez okupanta w Gdyni w latach 1939–1945*, Jolanta Musiał, *Straty materialne mieszkańców gminy Chwaszczyno w latach 1939–1945* czy też G. Berendt, *Żydzi w Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie w latach 1939–1945*.

Kamil Kajkowski, Andrzej Kuczkowski, *Religia Pomorzan we wczesnym średniowieczu*, Pruszczy Gdański 2010, Wydawnictwo Jasne, ss. 155

Książka ukazuje się jako tom 2. serii *Etnografia dla każdego* i rzeczywiście ma charakter popularny, choć opiera się na dość bogatej literaturze i źródłach (podane są w bibliografii umieszczonej na końcu). Autorzy, będący muzealnikami związanymi z muzeami w Bytowie i Koszalinie, ułożyli książkę w osiem działów, omawiających po kolei najpierw ogólnie religię Słowian, a następnie: święte góry, święte gaje, kamienie i głazy, świętą wodę, świątynie i posągi, świat zmarłych i wreszcie magię i obrzędy. Lekturę ułatwi z pewnością zamieszczonych tu kilkanaście zdjęć i szkiców.

Charles Ogier, *Dziennik podróży do Polski 1635–1636*, przekład i opracowanie Zenon Gołaszewski, Gdansk 2010, Wydawnictwo Maszoperia Literacka, ss. 350

Nowe tłumaczenie i wydanie jednego z najciekawszych i najważniejszych dokumentów (relacji) odnoszących się do Gdańska i Pomorza w okresie nowożytnym. We wstępie autor tłumaczenia i opracowania szkicuje tło historyczne powstania tej relacji oraz omawia dotychczasową jej historię (tłumaczenia, recepcja). Podaje

też zasady zastosowane w nowej edycji. A potem jest już ponad 300 stron relacji francuskiego posła... Na końcu zamieszczono pożyteczne indeksy osobowy i geograficzny.

Kryptonim „Klan”. Służba Bezpieczeństwa wobec NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, t. 1: Wrzesień 1980 – wrzesień 1981, wstęp Sławomir Cenckiewicz, wybór i opracowanie Marzena Kruk, Radosław Żydonik (współpraca Sławomir Cenckiewicz), Warszawa-Gdańsk 2010, wyd. IPN, ss. 800 (seria *Dokumenty*, t. 45)

Ogromny tom przynoszący 258 dokumentów dotyczących „Solidarności”, środowisk opozycyjnych, sytuacji w zakładach pracy itd. z jakże ważnego okresu w naszej najnowszej historii. Dokumenty te mają różny charakter – są wśród nich raporty, notatki służbowe, materiały pozyskane w wyniku pracy operacyjnej, zalecenia, wyciągi z innych dokumentów, szyfrogramy, informacje pozyskane o tajnych współpracownikach etc. We wstępie obszernie opisano kontekst całej operacji skierowanej przeciwko związkowi, a następnie zamieszczono notę edytorską (a trzeba przyznać, że autorzy wykonali tu ogromną pracę, przede wszystkim starając się w przypisach przybliżyć sylwetki osób przywoływanych w tych dokumentach).

Jan Lichosyć, Dzieje Tucholi w zarysie, Pelplin 2010, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 396

Książka autorstwa tucholskiego proboszcza przynosi różnorodny i ciekawy materiał (na pewno nie jest ona klasyczną monografią, jak zdaje się sugerować tytuł). Pierwsza część zawiera „ogólne wiadomości o Tucholi”, nie tylko przyrodniczo-geograficzne, ale także historyczne (te jednak w tej części kończą się na okresie międzywojennym). Część druga to opis kościołów i kaplic w Tucholi, z dodaniem informacji o cmentarzu i archiwum parafialnym. W części trzeciej autor wraca do historii miasta i opisuje ją od II wojny do roku 1988. Część czwarta to znowu przejście do dziejów Kościoła, a mianowicie opis powstania nowych parafii w mieście, a przy tym także przedstawienie starań o upamiętnienie ofiar wojny w Rudzkiem Moście. Część to bardzo obszerna, a to z tego względu, że autor zna te wydarzenia z autopsji, bo w nich sam uczestniczył i był ich świadkiem. Wreszcie część piąta przynosi informacje o figurach, krzyżach, kapliczkach i tablicach pamiątkowych w Tucholi. I na koniec interesujący minisłownik biograficzny, w którym pomieszczono przede wszystkim biogramy tucholskich duchownych lub też kapłanów pochodzących z Tucholi, ale też kilkunastu innych osób. Całość zamyka bibliografia (szkoda, że nie ma indeksu osobowego!)

***Miasto nie-miasto. Refleksje o mieście jako społeczno-kulturowej hybrydzie*, red. Lesław Michałowski, Dorota Rancew-Sikora, Agata Bachórz, Gdańsk 2010, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 350**

Wśród kilkunastu zamieszczonych tu artykułów są też odnoszące się do miast pomorskich: Jarosław Załęcki, *Przestrzeń społeczna Gdańska w świetle badań socjologicznych. Rozwój zrównoważony czy przypadkowa hybrydyzacja?*, Magdalena Szmytkowska, „*Miasta w mieście*” czy *monofunkcyjne dzielnice rezydencjonalne? Współczesne zespoły mieszkaniowe na przykładzie Gdyni Zachód* czy też Karolina Ciechorska-Kulesza, *Przywracanie pamięci miasta. Przypadek elbląskiej starówki*.

***Aparat Bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych. Informator, wstęp i opracowanie Marcin Węgliński*, Gdańsk 2010, wyd. IPN, ss. 432 (Publikacje gdańskiego oddziału IPN: tom 5)**

Od jakiegoś czasu IPN prowadzi badania i wydaje kolejne tomy prezentujące obsadę struktur bezpieczeństwa w poszczególnych województwach (z pomorskich województw takiego opracowania doczekało się m.in. województwo koszalińskie). Niniejszy tom prezentuje obsadę na terenie województwa gdańskiego i będzie z całą pewnością pomocnym źródłem w badaniach nad historią najnowszą naszego regionu.

Leszek Jażdżewski, *Osiem wieków parafii Świętej Trójcy w Kościerzynie 1210–2010*, Pelpin 2010, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 466

Jubileuszowa monografia, prezentująca w pierwszych sześciu rozdziałach dzieje parafii od czasów najdawniejszych po przełom w 1989 roku. Rozdział siódmy opisuje funkcjonowanie parafii po jej objęciu przez ks. Mariana Szczypińskiego. Natomiast w kolejnych autor przedstawia duszpasterstwo pielgrzymkowe, kościelne sanktuaria maryjne, miejsca kultu, a po zakończeniu dodaje jeszcze biogramy proboszczów i w aneksie biogram Prymasa Polski – ks. abpa Henryka Muszyńskiego, pochodzącego z Kościerzyny. Książkę zamyka bibliografia oraz spis tabel. Całość została dość bogato zilustrowana, także kolorowymi zdjęciami (szkoda tylko, że nie ma indeksu osobowego!).

Olga Podolska, *Kalendarium życia kulturalnego i literackiego Wejherowa w dwudziestoleciu międzywojennym*, Wejherowo 2010, Wydawnictwo IPJ, ss. 294

Autorka głównie w oparciu o prasę lokalną i regionalną dokonała analizy i ułożyła chronologicznie wydarzenia kulturalne i literackie, jakie miały miejsce w Wejhe-

rowie w okresie II Rzeczypospolitej. Całość poprzedza dość obszernym „zarysem życia kulturalnego i literackiego Wejherowa w latach 1920–1939”, a następnie rok po roku przedstawia ważniejsze wydarzenia (co istotne, przy każdym podaje też źródło bibliograficzne, co pozwala zainteresowanym na dotarcie do pełnego tekstu informacji). Na końcu jeszcze autorka sporządziła zestawienie tabelaryczne, także w układzie chronologicznym rok po roku, ale już z wyróżnieniem w osobnych kolumnach szkolnictwa, bibliotek, drukarni i prasy, odczytów, wydarzeń teatralnych, muzyki i śpiewu, kina i sztuki.

Uniwersytet Gdański 1970–2010, red. Anna Paner, Arnold Kłonczyński, Gdańsk 2010, wyd. Uniwersytet Gdański, ss. 720

Ogromny tom wydany z okazji 40-lecia największej uczelni w Polsce północnej. Po słowie wstępnym rektora następuje krótka historia Uniwersytetu (Marek Andrzejewski), przedstawienie kolejnych rektorów oraz doktorów *honoris causa*, a potem już szkice monograficzne poświęcone poszczególnym wydziałom (a jest ich obecnie 11, w tym jeden międzyuczelniany) oraz innym jednostkom uczelnianym (Biblioteka Główna, Studium Wychowania Fizycznego i Sportu, Wydawnictwo UG, Gdańska Fundacja Kształcenia Menadżerów, Akademickie Centrum Kultury, Uniwersytet Trzeciego Wieku, związki zawodowe itd.). Całość została dość bogato zilustrowana.

Andrzej Konias, Kartografia topograficzna państwa i zaboru pruskiego od II połowy XVIII wieku do połowy XX wieku, Słupsk 2010, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, ss. 232

Gratka dla wszystkich miłośników map! Autor wykonał pokaźną pracę badawczą i analityczną, pokazując, jak działały i jak ważne były służby kartograficzne w państwie pruskim. Rozpoczyna od scharakteryzowania głównych etapów rozwoju państwowej pruskiej kartografii. Następnie przedstawia poszczególne inicjatywy w pierwszym okresie, zaczynając od kartografii fryderycjańskiej. Potem omawia ważne prace wykonywane w sztabie generalnym armii pruskiej po 1815 roku, wreszcie dokładnie opisuje działalność Królewsko-Pruskiego Urzędu Pomiaru Kraju i jego publikacje. Co ważne – nie jest tu tylko opis działania instytucji, ale także (a może przede wszystkim) drobiazgowa analiza metodologii prac kartograficznych. Ilustrowana jest ona wieloma zamieszczonymi tu tabelami, szkicami, instrukcjami, a przede wszystkim licznymi reprodukcjami dawnych map. Dla ułatwienia autor przedstawia też prace wykonywane na byłych ziemiach polskich w rozbiciu na regiony, wyróżniając także Pomorze. Całość kończą aneksy, zawierające m.in. wykazy znaków używanych na pruskich mapach czy też wykaz jednostek miar w państwie pruskim. Jest też bibliografia oraz streszczenia angielskie i niemieckie.

Pro memoria. Albin Makowski (1908–1982), zebrał, opracował oraz wstępem opatrzył Józef Borzyszkowski przy udziale Anny Czapczyk, Gdańsk-Chojnice 2010, wyd. Instytut Kaszubski, Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, ss. 597

Czternasty już tom z serii *Pro memoria*, tym razem poświęcony wybitnemu regionaliście i kolekcjonerowi chojnickiemu, Albinowi Makowskiemu. W pierwszej części zawiera on materiały biograficzne, m.in. jego własny życiorys, pamiętnik z 1930 r., kronikę rodową i drzewo genealogiczne, wypowiedź o działalności społecznej etc. Znalazły się tu także materiały dotyczące siostry – Agnieszki Makowskiej, a ponadto nekrologi, wspomnienia pośmiertne i testament. Część druga dokumentuje kolekcję historyczno-regionalną rodziny Makowskich w dokumentach jej twórcy i ocenach zwiedzających. Część trzecia to wybór ważniejszych opracowań autorstwa Makowskiego, jego artykuły prasowe i fragmenty korespondencji. I wreszcie część czwarta zawiera przede wszystkim materiały z seminarium historycznego, które odbyło się w rocznicę śmierci Makowskiego w Chojnicach.

Nasze korzenie. Wokół poszukiwań genealogicznych rodzin pomorskich, t. II, red. Józef Borzyszkowski, Tomasz Rembalski, Gdańsk 2010, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 149

Drugi tom genealogicznych poszukiwań przynosi cztery teksty ogólne oraz kilka materiałów dotyczących poszczególnych rodów. W części pierwszej znalazły się teksty Józefa Borzyszkowskiego, *Obraz społeczności kaszubsko-pomorskiej w świetle publikacji genealogicznych a rzeczywistość*, Tomasza Rembalskiego, *Kaszubsko-pomorskie „pozametrykalne” źródła archiwalne do ustalania faktów genealogicznych. Wybrane przykłady z XVIII i XIX wieku*, Wojciecha Beszczyńskiego, *Digitalizacja i indeksowanie ksiąg metrykalnych na Pomorzu – jeden z głównych celów Pomorskiego Towarzystwa Genealogicznego* oraz Przemysława Pragerta, *Znaczenie genealogii w badaniach heraldycznych na przykładzie kilku herbów z kościołów na Kaszubach*. Ze studiów rodzinnych należy zwrócić uwagę przede wszystkim na dwa: Barbary Bojarskiej, *Ze wspomnień mojej matki. Przyczynek do dziejów mieszkańców Brus i okolicy* oraz Stanisława Donimirskiego, *Donimirscy herbu Brochwicz odmienny*.